

LOZAN ANTLAŞMASININ İMZALANMASI VE ONAYLANMASININ TANİN GAZETESİNDE YANKILARI

Seydi Vakkas TOPRAK**

ÖZET

Lozan Antlaşması müzakereleri devam ederken Türkiye basınında müzakerelerle ilgili yoğun tartışmalar devam etmekteydi. Genel olarak İstanbul basını müzakereler aleyhinde yayın yaparken Ankara basını müzakereleri destekler mahiyette yayın yapmaktaydı.

Lozan Antlaşması imzalandıktan sonra ise lehteki yayınlar artarak devam ederken aleyhteki yayınlar eleştirilerinin dozunu azaltmıştır. Bu süreçte incelediğimiz Tanin Gazetesi, Türkiye'nin bağımsızlığını sağlayan Lozan Antlaşması'nın önemini kabul ederken Nüfus Mübadelesi, Musul Meselesi, savaş tazminatı ve sınırlar gibi muallakta kalan konularda eleştirilerini devam ettirmiştir.

Lozan Antlaşması'nın imzalanması, TBMM'de onaylanması ve uygulanması sürecini günü gününe takip eden Tanin, yabancı basından yaptığı alıntılarla antlaşmanın Avrupa'daki yankılarını da Türkiye kamuoyuna duyurmuştur. Özellikle iktisadi nüfuz bölgeleri gibi Avrupa gazetelerinde Türkiye aleyhinde çıkan yayınları aktararak Türkiye'nin tam bağımsızlığına dikkat çekmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tanin Gazetesi, Nüfus Mübadelesi, Lozan Antlaşması, Savaş Esirleri, Musul Petrolleri, Osmanlı Dış Borçları, İşgal Altındaki Yerlerin Tahliyesi.

* Bu makale, 13–15 Kasım 2013 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları-I, 90. Yılında Lozan ve Türkiye Cumhuriyeti Uluslararası Sempozyumu**'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Adıyaman, seyditoprak@gmail.com, seyditoprak@adiyaman.edu.tr

ECHOES OF THE SIGNATURE AND RATIFICATION OF TREATY OF LAUSANNE IN THE TANIN

ABSTRACT

While the Lausanne treaty negotiations were going on, intense discussions were being carried out in Turkey. Istanbul press was, in general, publishing against the negotiations and on the other hand Ankara press was publishing in favour of the treaty.

After the Lausanne Treaty was signed the publishing in favour of the treaty increased and the ones publishing against it decreased the amount of critiques. Tanin journal which we searched to understand this period approves the importance of the Lausanne Treaty providing the independence of Turkey but still continues its critiques about the pending subjects like population exchange, Mosul issue, war compensation and borders.

Tanin Journal which follows the signing of the Lausanne treaty, the confirmation of it in the parliament and carrying out process day by day announces the reflection of the treaty in Europe to Turkish public opinion by the way of giving excerpts from the foreign press. Especially citing the articles like Economical domains published against Turkey in the European journals it points out the exact independence of Turkey.

Key Words: Tanin Newspaper, The Population Exchange, The Treaty of Lausanne, Prisoners of War, Mosul Oil, Ottoman Foreign Debt, the Evacuation of Occupied Places.

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan son barış antlaşması Lozan'dır. 1918 yılı sonbaharında savaşı kazanan İtilaf Devletleri kaybeden devletlerle peyderpey antlaşmalar imzalamışlardır. Savaşı kaybeden devletlerden biri olan Osmanlı Devleti ile önce Mondros Ateşkes Antlaşması, takip eden yıllarda ise Sevr Antlaşması imzalanmıştır. Bu sırada Anadolu'da başlayan istiklâl mücadelesi, İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'da açılan TBMM'nin öncülüğünde zaferle sonuçlanmıştır. İtilaf Devletleri'yle Mudanya Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan TBMM, yeni bir barış antlaşmasının zeminini hazırlamıştır.

Barış antlaşması yapmak üzere Türkiye'nin İtilaf Devletleri'yle yürüttüğü Lozan Konferansı müzakereleri, iki devrede tamamlanmıştır. Oldukça çetin geçen müzakerelerin ilk devresinde gerek TBMM'de, gerekse basında müzakere sürecine yönelik oldukça ağır eleştiriler yapılmıştır. Lozan Konferansı'nın ke-sintiye uğramasından sonra TBMM seçim kararı olarak dağılmıştır. 23 Nisan 1923'te Lozan'da müzakerelerin ikinci devresi başladığında TBMM toplantı halinde olmadığından meclisteki olası eleştirilerin önüne geçilmişti. Ancak basın yoluyla yapılan eleştiriler devam etmekteydi. İstanbul basının önemli bir kısmı, Lozan Konferansı sırasında, müzakereler aleyhinde, Ankara basını ise müzakereleri destekler mahiyette yayın yapmıştır.

Lozan Konferansı müzakereleri ve Lozan Antlaşması hakkında çok sayıda bilimsel çalışma yapılmış olmasına rağmen Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmasından sonra muhalif basının takındığı tavırla ilgili çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışma, Lozan Antlaşması'nın imzalanması ve TBMM'de onaylanması sürecindeki muhalif basınının tavrını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma yöntemi olarak gazete taraması seçilmiştir. Bu dönemin gazetelerinde çok sayıda makale, haber ve yabancı gazetelerden yapılan alıntı tespit edildiğinden, temel kaynak olarak bir gazetenin değerlendirilmesi düşünülmüştür. Örnek gazete olarak da Ankara'ya karşı şiddetli bir muhalefet kampanyası yürüten *Tanin* seçilmiştir. Bu çalışma, barış antlaşmasının imzalanması ve işgal altındaki yerlerin tahliyesi sürecinde *Tanin*'in yayımlanan tüm sayıları taranarak hazırlanmıştır.

Tanin Yazarlarının Barışla İlgili Düşünceleri

Tanin gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit, 24 Temmuz 1923 tarihli yazısında, Lozan'da imzalanan *barışı bir milletin tarihinde ender görülebilecek olaylardan biri* kabul ederek Avrupa'dan atılan Türklerin, Lozan'la yeniden dirildiğini ve Sevr Antlaşması'nı yırttığını yazmıştır. Başyazar, Batının Doğu'ya karşı beslediği üstünlük duygusunu yıkarak bir Türk'ü ve bir Müslüman'ı Avrupalılarla eşit seviyeye getirdiği için Lozan'ın, Batı ve Doğunun ilişkilerinde iyi bir başlangıç olabileceğini ileri sürmüştür¹.

Lozan Antlaşması'nın Türkiye ile Avrupa arasında muallâkta bıraktığı sorunları gündeme taşıyan başyazar, halledilememiş meselelerin hakeme havale edilmesi yöntemi benimsendiği için Avrupa ile Türkiye arasında ihtilaf çıkmaya çağını belirtmiştir. Ona göre, dokuz ay zarfında çözülmezse Cemiyet-i Akvam'a havale edilecek olan Musul Meselesi'nin Türkiye ile İngiltere arasında göstermelik olarak değil de gerçekten çözülmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Musul Meselesi iki ülke ilişkilerinde bir problem olarak kalmaya devam edecektir. Başyazar, İngiltere'nin Türkiye'nin etrafını bir Kürdistan çemberiyle kuşatma ihtimalini Musul petroleri kadar önemli görmektedir².

Hüseyin Cahit, seçimlerden sonra ilk kez toplanacak olan yeni meclisi değerlendiren; Lozan Antlaşması nedeniyle tüm dikkatlerin yeni meclise çevrildiğini vurgulamıştır. Ona göre seçimleri her tarafta Müdafaa-i Hukuk adayları kazandığı için Birinci Meclis ile toplanacak olan İkinci Meclis arasında büyük farklar vardır. Birinci Meclis, partilerin olmadığı bir ortamda seçilmiş, siyaset-siz, vatan savunması etrafında birleşen farklı fikirleri bünyesinde barındıran bir meclisti. İkinci Meclis ise, tek bir teşkilat tarafından seçilen mebuslardan oluştuğu için farklı seslerin temsiline imkân vermemiştir³.

Başyazar, 30 Temmuz 1923 tarihli yazısında ise görülmekte olan ekonomik istikrarsızlık nedeniyle hükümeti suçlamıştır. Ona göre, Lozan Antlaşması imzalandığı halde piyasalar düzelmemiştir. Oysa daha önceleri barış ihtimali belirdiğinde bile faizler düşerek piyasalar olumlu yanıt verirken, barış imzalandığı halde faizlerin düşmemesi ve piyasaların düzelmemesi istikrarsızlıktır. Yazar bu durumdan hükümeti sorumlu tutmuştur⁴.

1 **Tanin**, 24 Temmuz 1923, no: 281.

2 **Tanin**, 25 Temmuz 1923, no: 282.

3 **Tanin**, 29 Temmuz 1923, no: 283.

4 **Tanin**, 30 Temmuz 1923, no: 284.

Hüseyin Cahit, yeni meclisi ele aldığı 12 Ağustos 1923 tarihli yazısında; ilk meclis gibi, bu meclisin de *Büyük Millet Meclisi* unvanına sahip olup olamayacağını belirlenmediğini iddia etmiştir. Ona göre Birinci Meclis, *Büyük* ismini hak etmiş tarihteki ender meclislerden biridir. Yeni meclisin de vazifesini aynı samimiyet ve içtenlikle yapması ve vicdanına göre davranması gerektiğini belirtmiştir. Savaş zamanında zafere ulaşma amacının pek çok acıyı hissettirmediğini, ancak savaştan sonra bütün eksikliklerin ve ihtiyaçların ortaya çıktığını ifade eden yazar, bu zor devrede hem millete hem de meclise düşen görevler olduğunu dile getirmiştir. Yeni yönetimden bir anda bütün dertlere çare bulmasını beklemenin haksızlık olacağını, barışın imzalanması ve meclisin açılmasıyla sıkıntıların bitmeyeceğini dile getirerek okul, yol, ordu, donanma, asayiş, tarım, memleketin imar ve iskânı meselelerinin meclisin halletmesi gereken acil konular olduğunu vurgulamıştır. Muhalefetin olmadığı meclise, basının yardımcı olmak için elinden geleni yaptığı bu uygun ortamda yeni meclisin, milletin verdiği güvene layık olmak için iyi çalışması, milletin ihtiyaçlarını unutmuyarak kamuoyunun isteklerine kulak vermesi ve halisane çalışması gerektiğini vurgulamıştır⁵.

Başyazara göre; halk barışa büyük bir umut bağlamış ancak umutlar boş çıkmıştır: Zorluklarla başlayacak olan barışın bir tılsım gibi tüm ihtiyaçları karşılaması mümkün değildir. Barış, yaraları tedavi imkânı verir ancak çalışmanın etkisini görmek için bir müddet beklemek gerekir. Her şeyin düzeleceğine inanmak da doğru değildir. Büyük sıkıntılardan sonra devlet mekanizmasını baştan aşağı değiştirmek daha kuvvetli, ilim ve tecrübe sahibi milletler için bile zor olmuştur. Ticaretin gelişmesi, sermaye birikimi ve faaliyet sahalarının açılması için sükûnetin, nizamın, emniyetin ve güvenin yeniden kurulması lazımdır⁶.

Antlaşmanın onaylanması için mecliste yapılan müzakereleri değerlendiren Hüseyin Cahit, muhalefet bulunmadığı için antlaşmanın hiç itiraza uğramadan kabul edilmesini beklediğini, ancak lehinde de aleyhinde de pek çok söz söylenebilecek siyasî bir belge olan Lozan Antlaşması aleyhinde bazı mebusların konuştuğunu ifade etmiştir. Yazara göre; gelecekte büyük ihtilaflara sebep olacak bazı konuları muallâkta bırakmış olsa da Lozan, Sevr Antlaşması ile karşılaştırıldığında, sonsuza kadar iftihar edilebilecek bir belgedir. Lozan akla geldiğinde mutlaka Sevr'i hatırlamak gerekir. Eğer Anadolu'da millî hareket olmasaydı

5 **Tanin**, 12 Ağustos 1923, no: 297.

6 **Tanin**, 21 Ağustos 1923, no: 306.

memleketin kaderinin Sevr ile belirlenmiş olacağını vurgulayan yazar, güney sınırları, Batı Trakya, Ege adaları ve Musul meselelerinde Lozan'daki murahhasları itham etmeyi doğru bulmamıştır. Ona göre, antlaşmanın hür ve bağımsız bir Türkiye temin etmiş olması çok önemlidir. Eğer bunu sağlayamamış olsaydı bir kaç mebus yerine bütün meclis ret yönünde görüş beyan ederdi. Bazı noksanlıklarından dolayı Lozan Antlaşması'nı reddetmek doğru değildir. Antlaşmanın sağladığı bağımsızlıktan dolayı imzalayanları alkışlamak gerekir⁷.

Anadolu'da oluşturulmaya çalışılan *İktisadî Nüfuz Bölgeleri* meselesini gündeme getiren başyazar, barış zamanında Avrupalılara güvenilip güvenilemeyeceğini tartışmıştır. Ona göre, şimdiye kadar büyük devletlerden saldırgan ve hukuk tanımaz tavırlar gören Türkiye, bu devletlerin iyi niyet adımlarını beklemektedir. Oysa İngiltere, Fransa ve İtalya Sevr Antlaşması'nı hazırlarken Türkiye'yi nüfuz bölgelerine ayırmışlardı. Lozan Antlaşması imza edildikten sonra da benzer çalışmaların olduğu haberleri gelmiştir. Yeni Türkiye'nin iktisadî nüfuz bölgelerine işaret edebilecek niyetleri kabul etmesi mümkün değildir⁸.

Savaş ve barış dönemini ele alan *Tanin* muhabiri İsmail Müştak, *Sulha Doğru* başlıklı yazısında, Lozan Antlaşması'yla Türkiye'nin medeni devletlerin arasına girdiğini vurgulamıştır. Milletlerin tarihindeki başarıları, geçmişle geleceği birbirine bağladığı için Türkler de, mazinin zaferini tarihe geçirirken aynı zamanda gelecek için hazırlanmalı, medeniyet kervanına yetişmek için büyük hamleler yapmalıdır. Tılsımlı bir hazine olan barışın yolu çetin ve puslu, mesafesi uzak ve tehlikeli olduğundan sebat, azim ve metanetle çalışmak, akıl ve tedbiri elden bırakmamak gerekmektedir⁹. Muhabir, barış devresinde yapılacakları kendi mesleği olan gazetecilikten yola çıkarak ele almış ve basının, gerçeklerden başka hiçbir şeye boyun eğmeden, kalemini riya ve dalkavukluğa feda etmeden çalışması gerektiğini vurgulamıştır¹⁰.

Tuğrul imzalı bir makaleye göre; barışın en önemli sorunu bir ilim, iktisat ve maliye meselesi olan nüfus mübadelesidir: Mübadelenin faydalı sonuçlar verebilmesi için bilimsel yöntemlerle hareket edilmesi gerekmektedir. Son yıllarda Türkiye'ye ilmi usulde sokulmayan muhacirler iskân edildikleri yerlerin iklimi-

7 **Tanin**, 23 Ağustos 1923, no: 308.

8 **Tanin**, 3 Eylül 1923, no: 319.

9 **Tanin**, 25 Temmuz 1923, no: 282.

10 **Tanin**, 29 Temmuz 1923, no: 283.

ne, ekonomik ve sosyal şartlarına uymadıkları için mahvolarak başka yerlere dağılmışlar ve gittikleri yerlerde azınlıklar oluşturmuşlardır. Mültecilerin iktisadî olarak kendilerini geçindirebilecekleri yerlere yerleştirilmesi gerekmektedir. Medeni memleketlerde imar usullerinin amacı ortak bir kültürün oluşturulması olduğundan Anadolu'ya gelecek herkesin Türk kültürüne uymayı kabul etmesi lazımdır¹¹.

Tuğrul; yeni meclisin açılış merasimini aktarırken mebusların fikirlerini de sormuştur. Mebuslar, Birinci Meclisin görevini yaparak memleketi düşmandan kurtardığını, İkinci Meclisin ise memleketi bilimsel, sosyal ve ekonomik yönden ihya edeceğini söylemişlerdir. Tuğrul'un haberine göre; Lozan murahhaslar heyeti müşavirlerinden Zekai Bey, verdiği beyanatta; Lozan Antlaşması ile ekonomik gelişmesine engel hiçbir sorunu kalmayan Türkiye'nin, dünya nazarında tam bağımsız bir devlet olarak meydana çıktığını belirtmiştir¹².

Münir Müeyyed imzalı bir yazıda; Mübadele Komisyonu ve hükümetin vereceği mübadele tahsisatı hakkında mecliste tartışma çıkabileceği uyarısı yapılmıştır. Yazıya göre; İsmet Paşa'nın, Lozan Antlaşması hakkında bilgi verdiği Halk Fırkası toplantısında, mebuslar genel itibarıyla antlaşmayı kabul etme eğilimi göstermişlerdir. Bazı mebusların sınırlar hakkında çekincelerinin olduğu gözlenmiştir. Antlaşma metninin TBMM'deki işlem aşamalarını aktaran Münir Müeyyed'e göre Hariciye Encümeni, metin üzerindeki tetkiklerini tamamlayarak antlaşmayı Meclis Genel Kuruluna havale etmiştir. Genel Kurulda encümenin mazbatasını okunduktan sonra Hariciye Encümeni Başkanı Yusuf Kemal Bey tetkiklerin sonuçlarını açıklayarak karşılıklı eşitlik üzerine imzalanmış olan Lozan Antlaşması'nın onaylanmasını meclisten istemiştir¹³.

Tanin'e göre; Niyazi, Hamdullah Suphi, Yahya Kemal, Şükrü Kaya ve Faik Beyler mecliste antlaşma aleyhinde konuşarak Misak-ı Millî'nin gerçekleşmemiş olmasını, güney sınırlarını, Antakya ve İskenderun'un Fransa mandasına bırakılmasını eleştirmişlerdir. Aynı mebuslar, Musul'un İngiliz yönetimine terk edilmesine, Edirne'nin yaşaması için yeteri kadar arazinin elde tutulmamasına, Yunanistan'dan alınacak savaş tazminatından vazgeçilmesine, Batı Trakya ve Ege adalarının Yunanistan'a verilmesine karşı çıkmışlardır¹⁴.

11 **Tanin**, 4 Ağustos 1923, no: 289.

12 **Tanin**, 12, 13 Ağustos 1923, no: 297, 298.

13 **Tanin**, 22 Ağustos 1923, no: 307.

14 **Tanin**, 22 Ağustos 1923, no: 307.

Lozan Antlaşması hakkında mecliste yapılan konuşmaları değerlendiren Münir Müeyyed, verilen sert nutuklardan kesitler de sunmaktadır¹⁵. Münir Müeyyed'in haberine göre İstanbul'un tahliyesi tamamlandıktan sonra meclis bir hafta tatil edilecek ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a gelecektir. Bu sırada TBMM'nin İstanbul'da birkaç toplantı yapması muhtemeldir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a geleceği haberi daha sonra *Tanin*'de yalanlanmıştır¹⁶. Ayrıca Lozan Antlaşması'nın TBMM'de onaylandığı günün ertesinde, sert muhalefetiyle tanınan başyazar Hüseyin Cahit'in, barışla değil de kumarla ilgili bir konuyu ele almış olması tarafımızdan manidar bulunmuştur¹⁷.

Antlaşmayla İlgili Tanin'de Çıkan Çeşitli Haberler

Tanin, İsmet Paşa'nın verdiği bir teminattan söz eden Venizelos'un, Yunanistan ve Türkiye'nin eski düşmanlıkları unutarak iyi ilişkiler kuracağını söylediğini haber vermektedir¹⁸. Bu teminatın ne olduğu konusunda herhangi bir bilgi vermeyen gazete, Ankara Hükümeti ile Yunanistan ve Batılılar arasında zımnî bir anlaşmanın var olduğu izlenimini vermeye çalışmıştır.

Tanin, Lozan Antlaşması'nın imzalandığı salon ve salondaki protokolü ayrıntılarıyla tarif etmiştir. Antlaşmanın imzalandığı gün kaleme alınmış olan *Son Gün* başlıklı bir yazıda, İsviçre Cumhurbaşkanı başkanlığında düzenlenecek olan imza töreni anlatılmaktadır. Ayrıca Sırların antlaşmanın malî ve iktisadî maddelerini imzalamayacakları, tüm imzalar tamamlandıktan sonra konferansın kapanacağı gibi haberler gazete tarafından okuyucularına aktarılmaktadır¹⁹.

Antlaşmanın imzasından sonra bir müddet daha İsviçre'de kalan Türk temsilci heyetinin faaliyetleri de *Tanin* tarafından kamuoyuna aktarılmıştır. Bir ticaret antlaşması yapmak amacıyla uçakla Bern'e giden İsmet Paşa'nın İsviçre Cumhurbaşkanı ile görüşüğünü bildiren gazete, murahhaslar heyetinin bir İtalyan savaş gemisiyle Lozan'dan döneceğini haber vermiştir. Antlaşmanın imzalanmasından hemen sonra İsmet Paşa'nın İstanbul'a hareket edeceğine dair Şark Ajansından alınan haberler *Tanin*'de çokça yer almıştır. Ayrıca Ankara

15 **Tanin**, 23 Ağustos 1923, no: 308.

16 **Tanin**, 24, 28 Ağustos 1923, no: 309, 313.

17 **Tanin**, 24 Ağustos 1923, no: 309.

18 **Tanin**, 24 Temmuz 1923, no: 281.

19 **Tanin**, 25 Temmuz 1923, no: 282.

Hükümeti tarafından barışın imzalandığının resmen ilan edildiği haberi de gazete tarafından kamuoyuna duyurulmuştur²⁰.

Antlaşmayı imzalayan murahhaslar heyetinin yurda dönüşüyle ilgili yazılara sütunlarında geniş yer ayıran *Tanin*, Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'de bulunması nedeniyle İsmet Paşa'nın da İzmir'e gideceğini yazmıştır. Murahhasların bir kısmının trenle İstanbul'a gelecekleri haber verilirken, heyetten Zekai ve Tahir Beylerin İstanbul'a gelmiş oldukları bilgisi de verilmektedir. Tahir Bey'in Adnan Bey'le buluşarak antlaşmanın uygulanması hakkında bilgi verdiği haberleri de gazetede yer almıştır. Yine İsmet Paşa'nın Lozan'dan İstanbul'a hareket etmesinin beklendiği, böyle olursa Türk-Amerikan Antlaşması müzakerelerinin Ankara'da sürdürüleceği de okuyuculara duyurulmuştur²¹.

Barış dolayısıyla Darülfünun hocalarının toplanarak üzerlerine düşen görevleri yerine getirmek için karar alacakları haberi *Tanin*'de yer almaktadır. Habere göre, Lozan'da barışı imzaladığı kalemi hediye etmek üzere İsmet Paşa Darülfünun'a gidecektir. Sevr Antlaşması'nın imzalandığı kalemin yabancı bir okula verilmesine karşılık Lozan Antlaşması'nın imzalandığı kalemin Darülfünun'a verilmesini anlamlı bulan gazete, İsmet Paşa'nın Darülfünun ziyareti ve öğrencilere verdiği nutka geniş yer vermiştir²².

İsmet Paşa'nın murahhaslarla birlikte Haydar Paşa İstasyonundan Ankara'ya hareket edeceği ve Pazartesi günü Ankara'ya ulaşacağı haberini duyuran *Tanin*²³, antlaşmanın yabancı okullarda *Türkçe*, *Tarih* ve *Coğrafya* derslerinin Türk öğretmenler tarafından okutulmasıyla ilgili kararını *Fransız Katolik Mektebi* dışındaki yabancı okulların kabul ettiğini de kamuoyuna duyurmuştur²⁴.

Lozan Antlaşması, TBMM'de tasdik edilmeden önce basılmakta olan antlaşma nüshalarının kimseye verilmemesi kararı *Tanin*'de ilan edilmiştir²⁵. Yine gazete, yeni meclisin yapacağı ilk işin Ankara'nın başkent olmasını kararlaştırmak olduğu haberini de okuyucularına duyurmuştur²⁶.

20 *Tanin*, 24, 29 Temmuz 1923, no: 281, 283.

21 *Tanin*, 30, 31 Temmuz 1923, no: 284, 285.

22 *Tanin*, 31 Temmuz 1923, no: 285; 8, 12 Ağustos 1923, 297.

23 *Tanin*, 12 Ağustos 1923, no: 297.

24 *Tanin*, 31 Temmuz 1923, no: 285.

25 *Tanin*, 3 Ağustos 1923, no: 288.

26 *Tanin*, 7 Ağustos 1923, no: 292.

Ankara Hükümetine muhalif olarak bilinen Ali Haydar Mithat'ın²⁷ *Tanin*'e gönderdiği bir mektup, gazetenin sütunlarına taşınmıştır. Mektupta, Lozan Antlaşması övülerek aynı başarının memleket idaresinde de gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ali Haydar Mithat, o sırada istifa etmiş olan Heyet-i Vekile başkanı Rauf Bey'in istifasının TBMM tarafından kabul edilmemesi yolundaki isteğini de bu gazete vasıtasıyla duyurmuştur²⁸.

Gazete, Ankara Hükümeti'nin Lozan Antlaşması şerefine bastırıldığı, üzerinde harap bir kasaba, yıkık bir köprü ve kenarında Gazi Paşa'nın üniformalı bir resminin olduğu bir hatıra pulundan bahsetmektedir²⁹. Gazetede, ayrıca antlaşma dolayısıyla, İsmet Paşa'nın mecliste verdiği nutku büyük bir çaba ile hazırlayarak gazetelere ulaştıran Anadolu Ajansı'na teşekkür edilmektedir³⁰.

Antlaşmayla İlgili Kutlama ve Tebrik Haberleri

Tanin, Lozan Antlaşması'nın imzalanması dolayısıyla yapılan kutlama etkinliklerine sütunlarında geniş yer ayırmıştır. Gazetede neşredilen yazılardan anlaşıldığına göre; Lozan Antlaşması'nın imzalandığını ilan için İstanbul'un çeşitli yerlerinde yüz bir pare top atışı yapıldığı gibi, öğleden sonra limanda bulunan bütün ticaret gemileri yarım saat boyunca aralıksız düdükle çalmışlardır. Kurban Bayramı ve Lozan Antlaşması'nın imzalanması aynı güne denk geldiğinden halk coşkulu kutlamalar yapmıştır. Halife Abdülmecid Efendi, Fatih Camii'nde halkla beraber namaz kılmış, İstanbul Valiliğinde tebrikler kabul edilmiştir. Yabancı devletlerin temsilcileri ve gayrimüslimlerin ruhanî liderleri valiye tebriklerini sunmuşlardır. İstanbul Komutanlığında resmi tören yapılmıştır. İstanbul'da halifenin de katılımıyla halk camilerde toplanarak şehitler için dua etmiştir. Ankara'da barışın imzalanmasını kutlamak için toplar atılmış, Bursa, İzmir, Adana, Zonguldak, Elmalı, Kars, Van ve Edirne'de Lozan'ın imzalanmasından dolayı sevinç gösterileri yapılmıştır. Kadıköy'de akşamdan sabaha

27 Ali Haydar Mithat, I. Meşrutiyet'in ilanı ve Kanuni Esasi'nin hazırlanması sürecinde önemli roller üstlenmiş, daha sonra Yıldız Mahkemesi'nde Sultan Abdülaziz'in ölümüyle ilgili suçlu bulunarak Taif zindanına gönderilen ve orada ölen Mithat Paşa'nın oğludur.

28 *Tanin*, 11 Ağustos 1923, no: 296.

29 *Tanin*, 24 Ağustos 1923, no: 309.

30 *Tanin*, 24-28 Ağustos 1923, no: 309-313.

kadar sinema, konser, dans, ateş oyunları ve bahçe eğlenceleriyle barış kutlamaları yapılmıştır³¹.

Gazete, yurt içinden ve dışından gelen kutlama mesajlarını halka duyurmaya gayret göstermiştir. Buna göre; Lozan Antlaşması dolayısıyla Başvekil Hüseyin Rauf Bey, İstanbul Şehremaneti'ne bir kutlama mesajı göndermiştir. İstanbul'da oturan Azerbaycanlılar ile Mısır ve Finlanda Müslümanları İsmet Paşa'ya tebrik telgrafları göndermişlerdir. İstanbul Barosu bir heyet göndererek İsmet Paşa'yı ve Lozan barışını tebrik etmiştir. Rum, Ermeni ve Süryani Cemaatleri de telgraflar göndererek Lozan Antlaşması'nı tebrik etmişlerdir³². Hatta İsmet Paşa'nın Çatalca'da bulunduğu sırada tebriklerini sunanlar arasında çeşitli şirketlerin mümessilleri ve gayrimüslim cemaatlerin temsilcileri de bulunmaktaydı³³. Lozan Antlaşması'nın imzalandığı güne tesadüf eden Kurban Bayramının ilk günü Moskova'daki iki camide namazdan sonra Türkiye'nin kazandığı başarı ve imzaladığı barış için dua edilmiş ve sevinç gözyaşları dökülmüştür³⁴. Antlaşmayı kutlamak üzere Münih'te bulunan Türkler çeşitli kutlama etkinlikleri yapmışlar, buradaki Türk Talebe Cemiyeti'nin hazırladığı müsamere büyük ilgi görmüştür³⁵.

Tanin, üniversite ve bilim çevrelerinin de Lozan Antlaşması'na kayıtsız kalmadığından okuyucu kitlesini haberdar etmiştir. Gazete, Darülfünun yönetiminin barış dolayısıyla İsmet Paşa ve Ankara'ya teşekkür telgrafı gönderdiğini, şehitler için Darülfünun'da anma günleri düzenleme kararı alındığını ve antlaşmanın TBMM'de onaylandığı günün Darülfünun için özel gün olması için çalışma başlatıldığını sütunlarına yansıtmıştır³⁶.

Gazete, İsmet Paşa'nın Hariciye Murahhaslığında, Selahattin Adil Paşa ve Adnan Bey'in de katılımıyla, müttefiklerin generalleriyle bir toplantı düzenlediği haberini kamuoyuna duyurmuştur. Bu habere göre toplantıya katılan müttefik generalleri, hükümetleri adına, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından dolayı Büyük Millet Meclisi Hükümetini resmen tebrik etmişlerdir³⁷.

31 **Tanin**, 24-29 Temmuz 1923, no: 281-283.

32 **Tanin**, 24, 25, 29 Temmuz 1923, no: 281, 282, 283; 2, 6, Ağustos 1923, no: 287, 291.

33 **Tanin**, 11 Ağustos 1923, no: 296.

34 **Tanin**, 10 Ağustos 1923, no: 295.

35 **Tanin**, 18 Ağustos 1923, no: 303.

36 **Tanin**, 2 Ağustos 1923, no: 287.

37 **Tanin**, 11 Ağustos 1923, no: 296.

Azınlık Cemaatlerinin Antlaşmaya Tepkisi

İstanbul'da yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerinin Lozan'dan dönen İsmet Paşa'yı Çatalca'da karşılamak için heyetler göndermelerleriyle ilgili *Tanin*'de çıkan haberlere yukarıda değinilmişti. Barış antlaşmasının imzalanması münasebetiyle İstanbul'daki azınlık cemaatlerinin ibadethanelerinde ruhanî ayinler düzenleyerek dua ettikleriyle ilgili haberler de gazete sütunlarına yansımıştır. Gazetenin verdiği bilgiye göre; Rum Patrikhanesi temsilcileri İstanbul valisini ziyaret ederek barışın tesisi dolayısıyla tebriklerini sunmuşlardır. Rum Patrikhanesi adına Kayseri Metropoliti TBMM'ye bir telgraf göndererek Lozan Antlaşması'nın imzalanmasını tebrik etmiştir. Mustafa Kemal Paşa da Rum Patrikhanesi'nin bu telgrafına karşılık bir teşekkür telgrafı göndermiştir. Fener Rum Patrikhanesi'nde toplanan Sen Sinod Meclisinde, Lozan Antlaşması kararları hakkında Ankara Hükümetine yazılı başvuru yapılması ve İsmet Paşa İstanbul'a geldiğinde bir heyet gönderilerek görüşmelerde bulunulması kararı alınmıştır³⁸.

Tanin gazetesinde çıkan yazılara bakılırsa, gayrimüslim cemaatlerin, özellikle Rumların, Lozan Antlaşması'ndan pek hoşnut olmadıkları, Türk yetkililere karşı sergiledikleri sevinç gösterilerinde samimiyetsiz oldukları ve barışın kendileri için ne getirip götürdüğünü tam olarak kestiremedikleri anlaşılmaktadır. Bu kapsamda, Lozan Antlaşması'nın imzalanmış olması nedeniyle Fener Rum Patrikhanesi'nin, yeni durumun tespiti için Patrikhane'de bir komisyon kurduğu anlaşılmaktadır. Bu komisyon, Lozan Antlaşması'nın Rumca çevrisini yaparak antlaşma metni üzerinde çalışmış ve bir rapor hazırlamıştır³⁹.

Tanin, barış antlaşması karşısında Rumların haklarıyla ilgili dış basında çıkan haberleri de kamuoyuna duyurmaya gayret etmiştir. Gazetenin verdiği bilgilere göre; yabancı gazetelerde Lozan Antlaşması'nda Rumların durumunun net olmadığı, kimlerin antlaşma kapsamında olduğuna Patrikhane'nin karar vermesi gerektiği ve İstanbul Rumlarının antlaşmadan etkilenebileceği gibi konularla ilgili yazılar yayınlanmaktadır⁴⁰.

38 *Tanin*, 25 Temmuz - 2 Ağustos 1923, no: 282-287; 6 Ağustos 1923, no: 291.

39 *Tanin*, 25 Ağustos 1923, no: 310.

40 *Tanin*, 11, 27 Ağustos 1923, no: 296, 312.

İsmet Paşa'nın Lozan'dan Dönüşüyle İlgili Haberler

Tanin, İsmet Paşa'nın Lozan'dan dönüşüyle ilgili yazılara sütunlarında çok fazla yer vermiştir. Bu yazılar; antlaşmanın imzalanmasından hemen sonra İsmet Paşa'nın Lozan'dan hareket ederek İstanbul'a geleceğini ve kısa bir süre kaldıktan sonra Ankara'ya gideceğini haber vermiştir. Gazetenin haberlerine göre İsmet Paşa'yı Çatalca'da karşılamakla görevli olan Muallimler Cemiyeti, gazetelere ilan vererek törenin ayrıntılarını ilan etmiş ve üyelerini karşılama törenine davet etmiştir. Muallimler hususi bir tören hazırlamış ve bu tören için özel bir tren tutmuşlardır⁴¹. İsmet Paşa'nın İstanbul'a ne zaman geleceğiyle ilgili farklı haberler yayınlayan gazete, Muallimler Cemiyetinin, İsmet Paşa'nın dönüş zamanını öğrenmek için vilayete ve polise yaptığı başvuruların sonuçsuz kaldığını da sayfalarına taşımıştır⁴².

Amerikalılarla müzakereleri yürüten İsmet Paşa'nın hangi yolla Lozan'dan döneceği de basın için merak konusu olmuştur. Bazı gazeteler deniz yoluyla döneceğini, Anadolu Ajansı ise İzmir'e gideceğini yazmıştır. Ancak İsmet Paşa'nın doğrudan İstanbul'a geleceği, bir müddet burada kaldıktan sonra Gazi Paşa ile buluşmak üzere İzmir'e gideceği de yazılanlar arasındaydı. İsmet Paşa'nın, Lozan'dan ne zaman hareket edeceği hakkında gazetelerin kesin bir bilgi vermediğini *Tanin* ifade etmiştir. Ayrıca İsmet Paşa'nın, İstanbul'da, General Harrington ve müttefiklerin temsilcileriyle bir araya gelerek antlaşmanın uygulanması hakkında görüşmeler yapacağıyla ilgili haberler de gazete sütunlarına yansımıştır⁴³.

Tanin'e göre; ne zaman ve hangi yolla döneceği hakkında çeşitli söylentiler çıkan İsmet Paşa, Hariciye Murahhaslığına gönderdiği telgrafta, ne zaman döneceğinin belli olmadığını bildirmiştir⁴⁴. Ancak gazete Türk-Amerikan Antlaşması müzakerelerinin Ankara'da sürdürülmesi dolayısıyla İsmet Paşa'nın Lozan'dan İstanbul'a hareket etmesi ihtimali bulunduğu bilgisini okuyucularıyla paylaşmıştır⁴⁵. Bu haberin yayınlandığı tarihi takip eden günlerde ise Türkiye ve ABD arasında Lozan'da devam eden müzakerelerin antlaşma ile sonuçlandığı

41 *Tanin*, 24-25 Temmuz 1923, no: 281-282.

42 *Tanin*, 29 Temmuz 1923, no: 283.

43 *Tanin*, 31 Temmuz 1923, no: 285.

44 *Tanin*, 5 Ağustos 1923, no: 290.

45 *Tanin*, 1 Ağustos 1923, no: 286.

ve İsmet Paşa'nın yurda dönmek üzere olduğu bilgisi verilmiştir. Gazete, dönüş gününe dair kesin bir açıklama yapmamakla birlikte, Lozan'dan hareket etmesi ve TBMM'nin açılışına kadar Ankara'da hazır bulunmasının İsmet Paşa'ya tebliğ edildiğini yazmıştır⁴⁶. Bu haberden bir gün sonra ise gazete, Paşa'nın Lozan'dan ayrılması ve Türkiye'ye dönüş programı ile ilgili ayrıntılı haberler yayınlamıştır⁴⁷.

Tanin, İsmet Paşa'nın Türkiye'ye ulaşmasına geniş yer ayırmıştır. Buna göre; İsmet Paşa, Türkiye sınırına girdikten sonra Trakya'da Edirne Valisi, Edirne ahalisi ve diğer devlet erkânı tarafından karşılanmıştır. Karaağaç İstasyonunda bulunan süvari bölüğünü teftiş ettikten sonra trenle Çatalca'ya gelene kadar Karaağaç-Çatalca arasındaki istasyonlarda İsmet Paşa'yı coşkulu kalabalıklar karşılamıştır⁴⁸.

Tanin'de yayınlanan *İsmet Paşa Hazretleri Lozan'dan Avdet Etti* başlıklı bir yazıda ise hazırlanan törenin ayrıntıları ele alınmıştır. Karşılama töreni için hazırlanan trenin nasıl süslendiği, Sirkeci'den hareketi, trene binmek isteyen halkın bilet bulamadığı, trenin geçtiği istasyonlarda bekleyen heyecanlı halkın treni selamlaması ve Çatalca İstasyonundaki mahşeri kalabalık gazete tarafından ayrıntılarıyla tasvir edilmiştir. Lozan heyetinin Selahattin Adil Paşa ve Dr. Adnan Bey tarafından karşılanması ve burada yapılan konuşmaları ayrıntılarıyla veren gazete, İsmet Paşa'nın, kompartıman penceresinden halka hitap edişini de aktarmıştır. Paşa'nın, *istikbal için şimdiden hazırlanmak, güçlü bir azim ve ciddi bir çalışma faydalı sonuçlar verecektir* diyerek yaptığı konuşmadan kesitler vermiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, Çatalca'da resmi yetkililerden başka çeşitli şirketlerin temsilcileri, Rum, Ermeni ve Yahudi cemaat reislerinin vekilleri İsmet Paşa'yı barış dolayısıyla tebrik etmişlerdir. İsmet Paşa'yı Sirkeci'de Bahriye Mızıkası ve coşkun bir halk kalabalığı karşılamıştır⁴⁹.

İkinci Meclisin Açılışı ve Antlaşmanın Onaylanmasıyla İlgili Haberler

Tanin, 2 Ağustos 1923 tarihinde toplanan ancak çoğunluğu sağlayamadan dağılan yeni meclisin açılışının ertelendiğini duyururken, TBMM'nin 11

46 *Tanin*, 1-3 Ağustos 1923, no: 286-288; 6 Ağustos 1923, no: 291.

47 *Tanin*, 7-10 Ağustos 1923, no: 292-295.

48 *Tanin*, 11 Ağustos 1923, no: 296.

49 *Tanin*, 11, 12 Ağustos 1923, no: 296, 297.

Ağustos 1923'te toplanacağı haberini de vermiştir. Gazete daha önce İsmet Paşa'ya, meclisin açılacağı güne kadar Ankara'da bulunması tebligatı yapıldığını yazmıştı. Amerikalılarla yapılan müzakereler tamamlanmadığı takdirde, Dr. Rıza Nur'un Lozan'da bırakılarak müzakerelere devam edileceği, meclisin açılışı için olağanüstü hazırlıklar yapıldığı haber verilirken Gazi Paşa'nın, mecliste uzun bir nutuk vereceği duyurulmuştur. Meclisin ilk olarak açılış töreniyle ilgileneceği, Lozan Antlaşması'nın müzakerelerine ancak 15 Ağustos 1923 tarihinde başlanabileceği gazete tarafından okuyucularına duyurulmuştur⁵⁰.

Gazete, Lozan Antlaşması'nın tasdiki hakkındaki kanun layihasının Meclis Başkanlığı tarafından Hariciye Encümenine havale edildiğini, antlaşma metninin Hariciye Encümeninde müzakere edildikten sonra TBMM'ye havale edileceğini belirten okuyucularına duyurmuştur. Meclisteki müzakerelerle ilgili yorumlar yapan gazete herkesin fikrini serbestçe söyleyebileceğini savunmuş, müzakere ve tartışmaların fazla uzun sürmeyererek antlaşmanın kabul edileceğini belirtmiştir. *Tanin*, Lozan Antlaşması'nın TBMM'de onaylanmasının ardından yürürlüğe girecek olan Nüfus Mübadelesi hakkında ise henüz hükümetçe İstanbul'da hiçbir hazırlık yapılmadığını duyurmuştur⁵¹.

Münir Müeyyed imzalı bir habere göre İsmet Paşa, Halk Fırkası toplantısında Lozan Antlaşması hakkında bilgi vermiş, bazı mebuslar antlaşmanın meclisteki müzakereleri sırasında sınırlar hakkında itirazlarını dile getireceklerini söylemişlerdir. Güney vilayetleri mebusları İsmet Paşa'yı ziyaret ederek güney sınırları hakkında itiraz etmeyeceklerini söylemişlerdir. Antlaşmanın mecliste ittifakla kabul edileceğini iddia eden Münir Müeyyed, Hariciye Encümeninin meclise sevk ettiği antlaşma metniyle ilgili mazbatanın Genel Kurulda okunacağını, İsmet Paşa'nın da bir açıklama yapacağını belirtmiştir⁵².

İşgalci devletlerin Türkiye topraklarını tahliyesiyle ilgili konular da basın çok fazla yayın yaptığı alanlar olmuştur. *Tanin*, antlaşmanın tasdikinin yaklaşması nedeniyle müttefiklerin tahliye için hazırlığa başladığı yolundaki haberleri kamuoyunu bilgilendirmiştir. Müttefik Komutanlığının İstanbul ve diğer işgal altındaki yerler için tahliye planlarını hazırladığını, TBMM antlaşmayı tasdik

50 *Tanin*, 29 Temmuz 1923, no: 283; 3 Ağustos 1923, no: 288; 4 Ağustos 1923, no: 289; 6 Ağustos 1923, no: 291; 9 Ağustos 1923, no: 294; 12 Ağustos 1923, no: 297.

51 *Tanin*, 17-21 Ağustos 1923, no: 302-306.

52 *Tanin*, 21 Ağustos 1923, no: 306.

edince bu planların uygulanacağını belirtmiştir. Ayrıca Tahliye Komisyonunun müttefiklerle temasa geçeceği bilgisi de verilmiştir⁵³.

Münir Müeyyed'in haberine göre Hariciye Encümeni, Lozan Antlaşması üzerindeki tetkiklerini tamamlayarak Meclis Genel Kuruluna havale etmiştir. TBMM'de antlaşmanın müzakerelerine başlanarak Hariciye Encümeninin mazbatası okunmuş, ardından Yusuf Kemal Bey, Encümenin tetkiklerinin sonuçlarını açıklayarak antlaşmanın karşılıklı eşitlik üzerine imzalanmış olduğunu ifade etmiştir. Antlaşmayı imzalayan murahhaslar heyetine, Birinci Büyük Millet Meclisine ve Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkür ederek antlaşmanın tasdiğini istemiştir. Antlaşmanın siyasî, mali ve iktisadî hükümlerini de Encümenin mazbata muharriri Tevfik Rüştü Bey açıklamıştır⁵⁴.

TBMM'de Lozan Antlaşması aleyhine konuşan mebusların görüşlerini de yansıtan *Tanin*'in ifade ettiğine göre; Niyazi Bey güney sınırlarının gerçeklere göre çizilmediğini, Misak-ı Milli'nin gerçekleşmediğini, Antakya, İskenderun ve Irak Türklerinin dışarıda bırakıldığını belirterek antlaşmaya karşı çıkmıştır. Hamdullah Suphi ve Yahya Kemal güney sınırlarını, Antakya ve İskenderun'un Fransa mandasında kalmasını eleştirmiştir. Şükrü Kaya, Edirne'nin yaşaması için yeteri kadar arazinin elde tutulmadığı, Yunanistan'dan alınacak savaş tazminatından vazgeçildiği, Batı Trakya ve Ege adaları Yunanistan'a verildiği için antlaşmaya karşı çıkmıştır. Faik Bey ise Batı Trakya'nın Yunanistan'da kalışını eleştirmiştir⁵⁵.

24 Ağustos 1923 tarihli gazete; *TBMM Dün Lozan Muahedenamesini Tasdik Etti* başlığı altında Lozan Antlaşması'nın kabul edildiği meclis toplantısının ayrıntılarını vermektedir. Bu açıklamaya göre; İsmet Paşa'nın antlaşmayı açıklamak ve itirazlara cevap vermek amacıyla yaptığı konuşmaya muhalif mebuslar cevap vermemişlerdir. Antlaşmanın onaylanması için kanun teklifleri verilmiş ve Lozan Antlaşması TBMM'de ittifaka yakın bir oyla kabul edilmiştir⁵⁶.

Tanin, Lozan Antlaşması'nın TBMM'de onaylanması ve sonrasında gelişen olayları yakından takip ederek yayınlamıştır. Gazeteye göre; antlaşma TBMM'de tasdik edildikten sonra Hariciye Vekâleti tarafından İstanbul'daki Hariciye

53 **Tanin**, 19-22 Ağustos 1923, no: 304, 307.

54 **Tanin**, 22 Ağustos 1923, no: 307.

55 **Tanin**, 22 Ağustos 1923, no: 307.

56 **Tanin**, 24 Ağustos 1923, no: 309.

Murahhası Adnan Bey'e bildirilmiştir. İşgal altındaki yerlerin tahliyesi antlaşmanın tasdikinden sonra başlayacağı için Adnan Bey, Hariciye Vekâleti'nden gelen notayı acil olarak İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcilerine bildirmiştir. Ayrıca antlaşma metni ile eklerinin mecliste onaylandığı bilgisi müttefik devletlere İstanbul'daki siyasi temsilcileri vasıtasıyla da bildirilmiştir. Antlaşma ile belirlenmiş olan tahliye protokolü aynen *Tanin*'de yayınlanmıştır. İngiltere'nin İstanbul'daki fevkalade komiseri antlaşmanın onaylandığını müttefiklere resmen bildirerek Türkiye topraklarının tahliyesi için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir⁵⁷.

Tuğrul imzalı yazılar, Lozan Antlaşması'nın üç gün boyunca mecliste tartışıldığını göstermektedir. Yazar, Lozan Antlaşması'nın meclisteki müzakere oturumlarının safhalarını, konuşmacıların tavırları ve nutuklarını genişçe değerlendirmiştir. Ayrıca lehte ve aleyhte yapılan konuşmalar yorumlanmıştır. Antlaşmanın TBMM'de tasdikini müteakip, Yunanistan kralının antlaşma ve eklerini onayladığı haberi gazetede yer almıştır. Ayrıca antlaşmanın Yunanistan tarafından tasdik edilmesinden sonra İmroz ve Bozcaada'nın Türkiye'ye verilmesi gerektiğini de okuyucularına aktarmıştır⁵⁸.

Antlaşmanın Uygulanması ve Tahliyeyle İlgili Haberler

Tanin'in haberlerinden anlaşıldığına göre; Lozan Antlaşması'nın tasdiki için TBMM'de müzakereler devam ederken tahliye hazırlıkları fiili bir hal almış, Müttefik Komutanlığı ile İstanbul Komutanlığının tahliyeyle ilgili çalışmaları hızlanmıştır. Yabancı zabıtlar ve aileleri İstanbul'u terk etmeye başlarken, tahliyeyle birlikte gitmesi gereken eşyalar nakil için hazırlanmıştır⁵⁹.

Antlaşmanın tasdikinden sonra Türk tarafının yapacağı, özellikle işgalcilerin yurdu tahliyesiyle ilgili faaliyetleri kamuoyuna duyuran gazeteye göre; İstanbul'un tahliyesiyle ilgili komisyon, İstanbul Komutanı Selahattin Adil Paşa başkanlığında toplanarak tahliyenin nasıl yapılacağıyla ilgili bir plan hazırlayacaktır. Selahattin Adil Paşa, müttefik komutanlarıyla görüşerek hazırlanan tahliye planı hakkında bilgi verecektir. İstanbul'un tahliye planı İsmet Paşa'nın gelişine kadar hazır olacaktır. Mütareke döneminde İtilaf Devletleri'nin el koyduğu

57 *Tanin*, 24, 25, 26 Ağustos 1923, 3 Eylül 1923, no: 309, 310, 311, 319.

58 *Tanin*, 18, 26, 28, 30 Ağustos 1923, no: 303, 311, 313, 315.

59 *Tanin*, 22 Ağustos 1923, no: 307.

bazı nezaretlere ait otomobil, araba, hayvan ve diğer eşyaların teslimi istenecektir⁶⁰. *Tanin*, Lozan Antlaşması gereği İstanbul'u tahliye edecek olan İngilizlerin kullandıkları taşınabilir eşyaların bir kısmını Türklere sattığını duyurmuştur⁶¹.

İstanbul'un tahliyesi için kurulan komisyonun çalışmalarını takip eden *Tanin*, komisyon toplantıları hakkında kamuoyuna bilgi vermiştir. Gazeteye göre; komisyon, teslim alınacak yerler ve binalarla ilgili olarak İstanbul Komutanı Selahattin Adil Paşa başkanlığında toplantı yapmış ve tahliyenin ayrıntılarıyla ilgili bazı hususlar için Lozan murahhas heyeti askerî müşavirleri Tefik Bey ve Nusret Bey'den bilgi almaya karar vermiştir. Selahattin Adil Paşa da İsmet Paşa ile görüşükten sonra komisyonun yapısı ve çalışma usulleri hakkında bir talimat yazacaktır⁶². Yine gazete, Tahliye Komisyonunun, mütareke esnasında müttefiklerin el koyduğu Seyr ü sefain vapurları, motorları, telsiz ve telgraf aletleri, harp malzemeleri ve diğer eşyaları tespit ederek teslimini istediğiyle ilgili bir haber yayınlamıştır. Gazete, ayrıca Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye sipariş ettiği ve parasının önemli bir kısmını ödediği, ancak savaşın başlamasıyla İngilizlerin el koyduğu büyük bir vapurun İstanbul'da asker naklinde kullanıldığı ve Marmara'da battığıyla ilgili bir bilgiyi de okuyucularıyla paylaşmıştır⁶³.

Tanin, işgal kuvvetlerinin İstanbul'daki temsilcilerinin faaliyetlerini takip ederek insanları bilgilendirmiştir. Gazeteye göre; Fransa mümessili Mösyö Korelli ve İtalya mümessili vekili Mösyö Meysa, Adnan Bey'i ziyaret ederek İstanbul'un tahliyesiyle ilgili esasların Selahattin Adil Paşa ve müttefik generalleri tarafından ortaklaşa tespit edildiğini bildirmişler ve tahliye için her şeyin hazır olduğunu belirtmişlerdir. General Harrington'un, İstanbul'dan ayrılışı dolayısıyla vali ve vilayet erkânı şerefine vereceği bahçe eğlencesi için davet edilecek memurların listesini vilayetten istediği de gazetede haber olarak yer almıştır⁶⁴.

Türk yetkililerin işgal kuvvetleri temsilcileriyle yaptığı görüşmeleri gözlem altına alan gazeteye göre; İsmet Paşa, Hariciye Murahhaslığında müttefik komutanlarıyla bir toplantı yapmıştır. Toplantıda General Harrington, İsmet

60 *Tanin*, 4 Ağustos 1923, no: 289.

61 *Tanin*, 5-6 Ağustos 1923, no: 290-291.

62 *Tanin*, 10 Ağustos 1923, no: 295.

63 *Tanin*, 18-19 Ağustos 1923, no: 303-304.

64 *Tanin*, 10 Ağustos 1923, no: 295.

Paşa'nın Mudanya ve Lozan'daki başarılarının takdire şayan olduğunu söylemiştir. Mütareke ve işgal dönemlerinde Türk-İngiliz ilişkileri bozulmuş ise de, bundan sonra dostluk ilişkilerini geliştirmek istediklerini ve Türklerin Kırım Savaşı'ndaki tavırlarını İngilizlerin sevinçle hatırladıklarını ifade etmiştir. Müttefiklerin hiçbir olumsuz olaya meydan vermeden Türkiye'yi tahliye edeceğini, tahliyenin Lozan Antlaşması'nın tasdikinden itibaren altı hafta içinde tamamlanacağını ve harp levazımının antlaşmada belirtilen şartlar doğrultusunda teslim edileceğini belirtmiştir⁶⁵. İngilizlerin işgali altında olan özel şahıslara ait evlerin bir kısmını tahliye ettikleri, işgalcilere ait çok miktarda eşya ve teçhizatın vapurlara bindirildiği, Bostancı'daki İngiliz askerlerinden bir kısmının Haydar Paşa'ya sevk edildiği haberleri gazetede yer almıştır. *Tanin*, devlete ait mülkleri teslim almak üzere kurulan komisyonun çalışmalarına devam ettiğini de duyurmuştur⁶⁶. Türkiye topraklarının tahliyesiyle ilgili olarak *Tanin*; antlaşmanın mecliste onaylandığının müttefiklere bildirilmesinin ardından tahliyenin başladığını, müttefik kıtalarının 24 Ağustos 1923 gece yarısından itibaren çekilmek için harekete geçtiklerini yazmıştır. Gazete tahliye ile ilgili olarak Tıbbiye Mektebinin boşaltılacağını, tahliyenin ilk olarak İstanbul'un Anadolu yakasında Gebze ve Şile'de bulunan İngiliz askerî kıtalarının sevk edilmesiyle başlayacağını duyurmuştur. Bu kapsamda gazete tahliye aşamalarından bazılarını açıklamıştır: Bostancı'daki İngiliz müfrezeleri gemilere bindirilecek ve Anadolu yakası bir hafta içinde boşaltılmış olacaktır. Müttefik Komutanlığı, Çanakkale'ye gönderdiği telgrafla tahliyeye başlanmasını bildirmiştir. Anadolu yakasından sonra Rumeli yakası tahliye edilecektir. İngiliz kıtaları ve bazı eşyaları Üsküdar ve Boğaz'dan İstanbul'a nakledilmeye başlanmıştır. İngilizlere hizmet eden Rum ve Ermenilerden İstanbul'u terk edeceklerin harekete hazır olmaları işgal kuvvetleri tarafından kendilerine bildirilmiştir. Fransızlar tahliye için gerekli tüm tedbirleri almaktadırlar⁶⁷.

Türk tarafı ve müttefiklerin 25 Ağustos 1923 günü bir araya gelerek tahliye ve teslim alma işlemlerini karara bağlayacakları gazete tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Bu yazıya göre tahliyenin 3 Ekim 1923 gece yarısına kadar tamamlanması beklenmektedir. Sırasıyla Üsküdar, Çanakkale, İstanbul ve Gelibolu tahliye edilecektir. En sona müttefiklerin bir taburu bırakılacaktır. Bu

65 *Tanin*, 11 Ağustos 1923, no: 296.

66 *Tanin*, 22 Ağustos 1923, no: 307.

67 *Tanin*, 24-25 Ağustos 1923, no: 309-310.

tabur da generaller için düzenlenecek özel törene katıldıktan sonra İstanbul'dan ayrılacaktır⁶⁸.

Lozan Antlaşması'nın TBMM'de tasdikinin ardından İstanbul'un her tarafında yabancı askerlerin gitme hazırlıklarının göze çarptığını yazan *Tanin*, Haydar Paşa ve Kadıköy'deki müttefiklerin ağırlıklarını naklettiklerini, resmi ve özel şahıslara ait binaların teslimine de başladıklarını duyurmuştur. Bu sırada tahliye edilen Tıbbiye Mektebi binasında eksiklikler olmasına rağmen İngilizler binayı tam teslim ettiklerine dair belge isteyince sorun çıkmış, İstanbul Komutanlığı ve müttefikler arasında yapılan görüşmeler sonucu mesele tatlıya bağlanmıştır⁶⁹.

Tahliye haberlerini vermeye devam eden gazeteye göre müttefikler liman kontrollerini Türklere devrederken askerî mühimmatla dolu üç gemi limandan ayrılmıştır. İstanbul'un Anadolu yakasında çok sayıda bina ve mıntıka İngilizler tarafından boşaltılarak Türk görevlilere teslim edilmiştir. İngilizler tahliye faaliyetlerine hızla devam ederek Üsküdar, Kadıköy, Tuzla, Dırağos, Bostancı ve Sarıgazi gibi yerlerdeki askerlerini çekmişlerdir. Rumeli yakasında Ayastefanos'ta bulunan İngiliz birlikleri ayrılmışlardır. İngilizler ve Fransızlar, Ayastefanos'taki uçak hangarlarındaki eşyalarını sahildeki gemilere taşımaktadırlar. Fransızlar tahliye hususunda daha yavaş hareket ederken İtalyanlar ise henüz harekete geçmemişlerdir. Bostancı ve Erenköy civarından nakledilen İngiliz askerlerini taşıyan iki gemi İstanbul Limanı'ndan ayrılarak Malta ve İskenderiye'ye doğru gitmişlerdir. İngiliz topçu ve kamyon grupları bir nakliye gemisiyle İstanbul'dan ayrılacaklardır. Fransızlar, işgal altında tuttıkları yerleri Tahliye Komisyonu gözetiminde boşaltacak ve sahiplerine teslim edeceklerdir. Fransızların işgali altında bulunan binaların bir listesi hazırlanmış, tahliye ve teslim sırasında uyulacak hususlar belirlenmiştir⁷⁰.

Bina ve arsaları işgal altında bulunan şahısların uğradıkları zararla ilgili İstanbul Komutanlığına yaptığı başvuruları gündemine alan *Tanin*'e göre, verilen dilekçeler Valilik Hukuk İşlerine havale edilmiştir. Evkaf Müdürlüğü, İstanbul'da Evkafa ait işgal altında bulunan bina ve evlerin tahliyesini talep etmiştir. Tıbbiye Mektebinin işgal altında kalan kısmının tahliyesi devam et-

68 *Tanin*, 25-26 Ağustos 1923, no: 310, 311.

69 *Tanin*, 26 Ağustos 1923, no: 311.

70 *Tanin*, 26, 27, 28 Ağustos 1923, no: 311, 312, 313.

mektedir. Selahattin Adil Paşa başkanlığında toplanan Tahliye Komisyonu, Müttefik Kumandanlığıyla temas kurularak tahliye edilecek binaların bir an önce tahliyesi, muallâkta kalan bazı meseleler hakkında görüşme yapılmasını istemeye karar vermiştir⁷¹.

Müttefiklerin Anadolu yakasının tahliyesine devam ettiği, resmi dairelerin teslimi dolayısıyla Selahattin Adil Paşa'nın General Harrington'u ziyaret ederek tesellüm zabıtnamelerinin düzenlenme şekli ile ilgili görüşme yaptığı gazetenin haberleri arasında yer almıştır. Gazetenin verdiği habere göre bu görüşmede, tahliye işlemlerinin hızlandırılarak 3 Eylül 1923 akşamına kadar bütün Anadolu sahillerinin tamamen boşaltılması ve Avrupa yakasının tahliyesine başlanması kararı alınmıştır. İngilizlerin tahliye edeceği Haydar Paşa İstasyonu ve Anadolu tren hattının teslim alınması için görevlendirilen Demiryolları Genel Müdürü Behiç Bey'e tebligat yapıldığı bilgisi de gazetede yer almıştır. Ayrıca müttefiklerin Haydar Paşa tren hattının teslimini 15 Eylül'e kadar erteledikleri, hattın bir an önce iadesini sağlamak için Adnan Bey'in gerekli teşebbüslerde bulunduğu da gazete tarafından bildirilmiştir. *Tanin*'in yayınladığı haberlere göre; Rumeli yakasındaki askerî kıtaların önemli bir kısmı 24 Eylül 1923 tarihinde İstanbul'u terk edecektir. Tahliye protokolü uyarınca resmi binalarla birlikte özel şahıslara ait binalar da tahliye edilecektir. Bina sahipleriyle müttefikler arasında çıkacak borç anlaşmazlıklarında, Lozan Antlaşması gereği ellerinde belge olanlar haklarını alabilecekler, belgesi olmayanlar ise bir şey talep edemeyeceklerdir. Şahıslar ile müttefiklerin tahliye memurları arasında çıkan ihtilafları çözmek için geçici bir karma mahkeme kurulacaktır. Türkiye'deki İngiliz askerlerinin tahliyesi, Lozan Antlaşması gereği, antlaşmanın TBMM'de onaylanmasından birkaç saat sonra başlamış ve kesintisiz olarak devam etmiştir. *Times* gazetesinin İstanbul muhabirinin yazdığına göre İngilizlerin tahliye konusunda seri hareket etmesi Türkler üzerinde iyi tesir bırakmaktadır. İngilizler, İstanbul muhaberatının geçtiği Haydar Paşa-Gebze arasındaki telgraf hatlarını da teslim etmişlerdir. Silah ve mühimmat depolarının teslimi devam etmektedir. Bahriyeye ait bina ve eşyalar sıra cetvellerine göre teslim edilmektedir. Tersane'deki silahları Türk tarafı teslim almıştır. İstihkâmlardaki toplar ve diğer silahlar yakında teslim edilecektir. Çanakkale istihkâmına ait silahları buradaki komisyon teslim alacaktır. Çok sayıda top mermisi ve uçak bombası Ayastefanos'tan İstanbul'a

71 *Tanin*, 27 Ağustos 1923, no: 312.

nakledilmiştir. Anadolu yakasında Bostancı tarafı Cumartesi günü yabancılar-
dan tamamen boşaltılacak ve 13 Eylül 1923'te de Fenerbahçe tarafının tahliye-
si tamamlanacaktır. Ayastefanos'ta İngilizlere ait dört büyük uçak, sekiz uçak
motoru ve Fransızlara ait cephane İstanbul'a sevk edilmiştir. İstanbul civarlar-
ında bulunan İtilaf Devletleri'ne ait mühimmat rıhtıma taşınmıştır. Fransızlar
İstanbul'daki telefon tesisatlarını kaldırmaya başlamışlar, Hadımköy'den sekiz
yüz kişilik bir taburu deniz yoluyla Marsilya'ya sevk etmişlerdir. Geriye kalan
dört tabur da sevk edildikten sonra Rami Kışlasındaki süvari askerleri gönderile-
cektir. Fransız Karargâhı, bir hafta içinde teslim edilecek binaları Teslim Alma
Komisyonuna bildirmiştir. Resmi dairelerin tahliyesine başlayan Fransızlar,
Harbiye Nezareti'nin iki kışlasını tahliye etmeye başlamışlardır. Kısa süre içinde
dört taburlarını daha İstanbul'dan sevk edeceklerdir⁷².

Lozan Antlaşması tasdik edildikten sonra Karaağaç'ın tahliyesine başlan-
ması için buradaki Yunan memur ve askerlerine emir verildiğini yazan *Tanin*,
kasabadaki Yunan askerleri çekilirken halkın bir kısmının Batı Trakya'ya göç
ettiğine dikkat çekmiştir. Gazetenin verdiği bilgiye göre Karaağaç, Türkiye'ye
15 Eylül 1923 tarihinde teslim edileceğinden buradaki Yunan askerleri tahmi-
ni bir hududa kadar çekileceklerdir. Türk askerleri oraları işgal ettikten sonra
Türk ve Yunan temsilcilerden oluşan karma bir komisyon sınırı belirleyecektir.
Karaağaç'ı teslim almak üzere görevlendirilen Trakya mebusları Şakir, Faik ve
Cemil Beyler bölgeye hareket etmişlerdir. Türkiye'ye iadesi gereken Bozcaada
ve İmroz'da kalmak istemeyen ahalinin nakline başlanmıştır. Bu adaların
Yunanistan tarafından tahliyesi Lozan Antlaşması'nın tasdikinin Paris'e bildiril-
mesinden sonra başlayacaktır⁷³.

Tanin, daha önce İngilizlerin teslimini erteledikleri Haydar Paşa tren hat-
tının Gebze'ye kadar olan kısmı ile Haydar Paşa İstasyonunu tahliyeye başla-
dıkları haberini Ağustos ayı sonunda duyurmuştur. Habere göre istasyondaki
İngiliz müfrezesi, limandaki bir İngiliz gemisine nakledilmiştir. Gebze-Haydar
Paşa tren hattının teslimi için Behiç Bey ile İngiliz generali arasındaki görüşme-
ler devam etmektedir. İngilizler, tahliyenin son haftasında tren hattını teslim
etmeyi planlarken Türk tarafı, Ankara-İstanbul arasında işlemesi için hattın he-

72 *Tanin*, 28-31 Ağustos 1923, no: 313, 314, 315, 316; 2, 3 Eylül 1923, no: 318, 319.

73 *Tanin*, 11, 28, 30 Ağustos 1923, no: 296, 313, 315; 2, 4 Eylül 1923, no: 318, 320.

men teslimini istemektedir. Ayrıca Beşiktaş, Nişantaşı ve Beyoğlu civarlarında boşaltılacak olan binaların teslim tarihlerini belirten bir listeyi İngilizler Tahliye Komisyonuna ulaştırmıştır⁷⁴.

Çanakkale’de tahliye hazırlıklarının devam ettiğini bildiren gazeteye göre Türk tarafı Çanakkale ve çevresini 15 Eylül 1923’e kadar peyderpey teslim alacaktır. Gazete, tahliye edilen yerlerle ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir: Gelibolu’da bulunan İngiliz kuvvetlerinden iki piyade taburu ile bir topçu müfrezesi ayrılmıştır. Malta ve Mısır’a dört büyük İngiliz gemisi nakliyat yapmaktadır⁷⁵. İstanbul’un Rumeli yakasının ve Çanakkale Boğazı’nın tahliyesine kısa süre içinde başlanacaktır. Fransız kıtaları bir hafta içinde şehirden ayrılacakları için eşyalarını vapurlara yüklemişlerdir. Hadımköy ve Rami Kışlasındaki eşyalarını birkaç gün içinde göndereceklerdir. Kroker (کروکر) Otel’inde bulunan Fransız mahkemesinin görevine son verilmiştir. İki binden fazla Fransız askerî Marsilya’ya sevk edilmiştir. İstanbul’da kalan Fransız birlikleri Sarayburnu’nda toplanmakta ve oradan vapurlara bindirilmektedir. Çanakkale ve Gelibolu’daki Fransız askerlerinin ailelerini almak üzere gelecek olan vapur beklenmektedir. Gelibolu’da işgal altında bulunan özel şahıslara ait evlerin büyük bir kısmı tahliye edilmiştir⁷⁶.

General Harrington’un Ağustos’un son günü gazetecilere verdiği mülakatı ayrıntılı olarak veren *Tanin*’e göre Harrington; Lozan Antlaşması’ndan duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, dokuz senelik savaştan sonra kimsenin savaşı istemediğini, buradaki görevinin bitmiş olmasından mutlu olduğunu ve İstanbul’dan memnun ayrıldığını belirtmiştir. İstanbul’un tahliyesini İsmet Paşa’ya söz verdiği gibi sorunsuz gerçekleştirdiğini, müttefik generallerinin tahliyeyle ilgili Selahattin Adil Paşa ile fikir alışverişi yaptıklarını söylemiştir. General, müttefik kuvvetlerinin komutanlığı görevini arkadaşlarının yardımıyla, şan ve şerefle yerine getirdiğini, bu görevi yapmaktan dolayı memnun olduğunu da sözlerine eklemiştir⁷⁷.

74 *Tanin*, 31 Ağustos 1923, no: 316.

75 *Tanin*, 30, 31 Ağustos 1923, no: 315, 316.

76 *Tanin*, 1, 4 Eylül 1923, no: 317, 320.

77 *Tanin*, 1 Eylül 1923, no: 317.

Türkiye topraklarının tahliyesi devam ederken *Tanin* de sütunlarında konuyla ilgili haberlere oldukça fazla yer ayırmıştır. Verilen haberlere göre; Haydar Paşa'da toplanmakta olan İngiliz otomobil kolları Malta'ya nakledilecektir. Ortaköy erzak ambarı tahliye edilmiştir. Bostancı ve diğer yerlerdeki İngiliz askerleri tahliye edildiği gibi Meriç boyundaki müttefik kıtaları da İstanbul'a dönmüştür. Meriç'ten gelen İngiliz taburu Harbiye Mektebinde bulunan askerlerle birlikte sevk edilecektir. İngiliz bahriyesinin kontrolü altında bulunan depo ve cephanelikler Bahriye Kumandanlığına devredilmiştir. Bahriyeye ait teslim alma işlemlerinin tamamlanmasının ardından bir Türk ve İngiliz heyeti Çanakkale'ye giderek istihkâmlardaki top ve cephanelerin devir teslim işlemlerini yapacaktır⁷⁸. Ayastefanos'taki uçak parkına ait çok miktarda eşya ve levazım Fransa'ya gönderilmek üzere Sarayburnu'na getirilmiştir. Uçak hangarlarında çok sayıda Fransız uçağı ve levazım kalmıştır. İngiliz uçaklarının nakledilmesine devam edilmektedir. İki uçak, üç hangar ve çok sayıda çadır vapurlara bindirilmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir. Kadıköy rıhtımında İngilizlerin işgalinde olan barakalar tahliye edilmiştir. İngiliz ve Fransız Karargâhları ağırlıklarının nakliyle uğraşmaktadırlar. Hadımköy'deki topçu malzemesi ile uçak alet ve edevatı Sirkeci'deki Fransız depolarına getirilmiştir. İngiliz Karargâhı Maslak, Büyükdere ve diğer yerlerdeki ağırlıkların nakline öncelik vermektedir. İtalyan işgal kuvvetleri sadece üç taburdan ibaret olduklarından tümü bir haftada sevk edilebilecektir. Zabıta heyetleri daha önce lağvedildiği için İtalyan askerlerinin bir kısmı İtalya'ya sevk edilmiş, bir kısmı da elçilik emrine verilmiştir. Tahliyenin son günü üç müttefik generali İstanbul'u terk edecektir. Generallerin ayrılması son derece sade ve görkemli bir törenle gerçekleşecektir. Giderken bir Türk askerî kıtası ile İngiliz, Fransız ve İtalyan müfrezeleri generalleri selamlayacaktır⁷⁹. Tahliyenin son günü müttefikler İstanbul'a veda havası olarak Beyoğlu'nda Tünel'in üstündeki düdüğü üç defa çaldırdıktan sonra şehri terk edeceklerdir⁸⁰.

78 *Tanin*, 3 Eylül 1923, no: 319.

79 *Tanin*, 1, 2, 4 Eylül 1923, no: 317, 318, 320.

80 *Tanin*, 26 Ağustos 1923, no: 311.

Antlaşmanın Uygulanması ve Nüfus Mübadelesiyle İlgili Haberler

İncelediğimiz dönemde *Tanin*'de yayınlanan yazılara göre Lozan Antlaşması'nın memleketi en çok ilgilendiren kısmı şüphesiz Türkiye topraklarının tahliyesi ve ahalinin mübadelesidir. Gazetenin tahliye ile ilgili değerlendirmeleri önceki bölümde yansıtılmıştır. Gazete, mübadele konusunu da yoğun olarak işlemiş, göç edecek insanların karşılaşıacağı zorluklar konusunda Türk ve Yunan hükümetlerini uyarmaya çalışmıştır. Gazeteye göre yakında Türkiye'ye yüz binlerce bedbaht mülteci gelecektir. Göçmenlerin memleketin imarına faydası olacağından iskân işi uzmanlar tarafından ve düzgün bir plan doğrultusunda yapılmalıdır. Mübadele edilecek ahalinin tedricen ve muntazaman nakledilmesi ve taşınabilir mallarının Türk hududuna kadar Yunanlılar tarafından nakledilmesi sağlanmalıdır. Müslümanların yerli Hıristiyanlardan alacaklarının tahsili için Yunan Hükümeti nezdinde girişimde bulunulmalıdır. Göçmenler daha önce yaşadıkları bölgeye benzer yerlere yerleştirilmeli, Ziraat Bankası göçmenlere kredi açmalı, yerli halk göçmenlere yardım etmeli ve hastalıklarla mücadele için kapsamlı bir kurum oluşturulmalıdır⁸¹.

Yeniğün gazetesinde *Mübadele-i Ahali Talimatnamesi* ismiyle yayınlanan, Nüfus Mübadelesi'nin ne şekilde yapılacağını açıklayan bir yönetmelik *Tanin* gazetesinde de aynen yayınlanmıştır⁸². *Tanin*, Kasımpaşa'da kulübelere yaşayan muhacirlerin Karesi yöresine sevki kararını sütunlarına taşımıştır⁸³. Ayrıca Anadolu'nun doğusunda nüfus az olduğundan, mübadele yoluyla gelecek olan muhacirlerden bir kısmının buraya yerleştirileceği bilgisini de okuyuculara duyurmuştur⁸⁴.

Tanin'in verdiği habere göre Yunanlılar, mübadeleye tabi Müslümanlara Eylül ayı sonuna kadar ayrılmak için hazır olmalarını tebliğ etmiştir. Gazeteye göre daha önce mübadele meselesiyle ilgili imza toplayan mebuslar, Yunanlıların söz konusu kararına karşı Mustafa Kemal Paşa'ya başvurarak mübadeleyle ilgili komisyonlar kurulmasını, mübadele usul ve esaslarının tespitini, muhacirlerin haklarının korunmasını ve mübadeleyle ilgili siyasî meselelerin hallini meclisten talep etmişlerdir⁸⁵.

81 *Tanin*, 31 Temmuz 1923, no: 285.

82 *Tanin*, 3 Ağustos 1923, no: 288.

83 *Tanin*, 2 Ağustos 1923, no: 287.

84 *Tanin*, 8 Ağustos 1923, no: 293.

85 *Tanin*, 27, 29 Ağustos 1923, no: 312, 314.

Tanin, Selanik Müslümanlarının Yunan Hükümetine başvurarak kendilerinin mübadeleden istisna tutulmasını istediklerine dair gelen haberlerin yalan olduğunu Selanik'ten İzmir'e kaçan muhacirlere dayandırarak okuyucularına duyurmuştur. Yunanlıların Müslüman ahaliye zulmettiği de bu muhacirlerin verdiği bilgiler arasındadır⁸⁶. *Tanin*'in yayınladığı yazılara bakılırsa; Yunanistan'ın çeşitli yerlerinden gelen haberler Müslümanların tahammülsüz işkencelere maruz kaldığını bildirmektedir: Batı Trakya ve Midilli'de yerli Rumlar ve hükümet memurları Müslümanlara zulmetmektedir. Müslümanlar açlıktan ölmeye başlamıştır. Mallarını satmak isteyenlere, *giderseniz bunlar bizim olacak, ne hakla satıyorsun* diyerek ellerinden mallarını almaktadırlar. Kötü muamelelerin son bulması için iki heyet Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne müracaat etmiştir. Yunanlıların, Doğu Makedonya'daki Müslümanlara yaptığı zulümleri, Makedonya'dan kaçarak İstanbul'a gelen bir kişinin müşahedelerine dayanarak anlatan geniş bir yazı *Tanin*'in 10 Ağustos 1923 tarihli sayısında yer almıştır⁸⁷.

Batı Trakya'da Yunan askerleri ve çetelerin Türkleri öldürdüğüne dair *Tanin*'de çok sayıda haber çıkmıştır. Gazeteye göre barış imzalanmış olsa da Batı Trakya'da kan durmadıkça gerçek barış olmayacaktır. Makedonya'daki Türklere hayat hakkı tanımayan Yunanistan, Türkiye'den getirilen Rumlara Müslümanların evlerini, tarlalarını ve çiftliklerini vermekte, mülteci Rumlar camilere yerleştirilmektedir. Müslümanların selameti için bir an önce mübadelelenin yapılması gerekmektedir⁸⁸.

Yunanistan'da kalan Türklerin yaşadığı sıkıntılarla ilgili haberleri okuyucularına ileten *Tanin*, Türkiye'nin Yunanistan'daki Türk menfaatlerini korumakla görevli Flemenk Elçiliğine bir nota verdiğini belirtmiştir. *Tanin*'e göre, notayı veren Türk yetkili Adnan Bey, Yunanistan'da Türk ve Rum ahaliye karşı takibat yapıldığını, yakında genel af ilan edileceği halde Yunanlıların halen Müslümanlara karşı zulme devam ettiğini belirterek Yunan Hükümetinin derhal bu hareketlerden vazgeçmesini istemiştir. Gazete bu notaya verilen cevabı da neşretmiştir. Notaya cevap veren Yunanistan Başbakanı, Makedonya ve Batı Trakya Müslümanlarının asla kötü muameleye uğramadıklarını, aksine iyi muamele gördüklerini, siyasi suçlu tüm Müslümanların serbest bırakıldıklarını söy-

86 *Tanin*, 31 Temmuz 1923, no: 285.

87 *Tanin*, 7, 9, 10 Ağustos 1923, no:292, 294, 295.

88 *Tanin*, 24, 25 Ağustos 1923, no: 309, 310.

lemiştir. *Tanin*'de çıkan bir başka yazıya göre Girit Müslümanları, Yunanistan Hükümetinin kendilerine uyguladığı zulmü Adnan Bey'e şikâyetle bulunarak mallarının yağmalandığını ve kendilerinin yersiz yurtsuz bırakıldıklarını söylemişlerdir. Adnan Bey, Flemenk Elçiliğine giderek Girit'teki Müslümanlara yapılan mezalim hakkında dikkatlerini çekmiştir⁸⁹.

Tanin, Karma Mübadele Komisyonuna Türk delegesi olarak Dâhiliye Vekâleti'nden Tefvik Rüştü Bey, Sıhhiye Vekâleti'nden Hamdi Bey, Evkaf Vekâleti'nden Şemsettin Bey ve Maliye Vekâleti'nden İhsan Bey'in tayin edildiği haberini yazmıştır. Mübadelenin başlangıç tarihinin Lozan Antlaşması'nda yazılı olmadığını belirten gazeteye göre, nüfus mübadelesinin ne zaman başlayacağı antlaşmanın yeni mecliste onaylanmasından sonra Türkiye ile Yunanistan'ın kuracağı komisyonlarca belirlenecektir. Lozan Antlaşması'na eklenen mübadele mukavelenamesi, antlaşmanın tasdikinden bir ay sonra kesin olarak yürürlüğe konacaktır⁹⁰. Antlaşmanın TBMM'de onaylanmasının ardından yürürlüğe girecek olan nüfus mübadelesi hakkında henüz hükümetçe İstanbul'da hiçbir hazırlık yapılmamıştır. İstanbul Rumları antlaşma gereği mübadeleye tabi olmadıklarından, İstanbul'a ne kadar muhacir yerleştireceğine de karar verilmemiştir. İstanbul'un jandarma mıntıkası mübadeleye tabi olduğundan, gelecek muhacirlerin iskân ve iaşesi için jandarma bölgesinde gereken tedbirler alınmıştır. İstanbul Valiliğinden mübadeleye dâhil bölgelerde ne kadar han, apartman, dükkân, değirmen, yağhane ve benzeri yer varsa firarilere ait olanlarının tespit edilmesi istenmiştir⁹¹.

Lozan Antlaşması'nda Rumların durumunun net olmadığı, kimlerin antlaşmadan etkileneceğine Patrikhane'nin karar vermesi gerektiği, İstanbul Rumlarının antlaşmadan etkilenebileceği gibi konularla ilgili yazılar yabancı gazetelerden alıntı yapılarak *Tanin*'de yayınlanmıştır. Bu yayınlara göre İstanbul Rumlarının taşınmaz mallarının satışının yasaklanması için Yunanistan'ın Paris elçisi Fransa'nın müdahalesini istemiştir. Fransa Dışişleri Bakanı ise bu konuda girişimde bulunacağına söz vermiştir⁹². Ayrıca mübadeleye tabi olup yakında Türkiye'yi terk edecek olan Rumların, taşınmaz mallarını kullanılamaz hale ge-

89 *Tanin*, 26, 27, 28, 30 Ağustos 1923, no: 311, 312, 313, 315.

90 *Tanin*, 12, 18 Ağustos 1923, no: 297, 303.

91 *Tanin*, 18 Ağustos 1923, no: 303.

92 *Tanin*, 27, 28 Ağustos 1923, no: 312, 313.

tirdikleri haberini veren gazetenin ifadesine göre hükümet, bu konuda gerekli tedbirleri almaya karar vermiştir⁹³. Gazete, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden, özellikle Karadeniz sahillerinden gelerek İstanbul'da biriken Rumların Yunanistan'a gönderildiğini, sevk işlemlerinde Türkiye'nin gösterdiği kolaylıktan dolayı Amerika temsilcisinin teşekkür ettiğini yazmıştır⁹⁴.

Tanin, Selimiye Kışlası ve Ayastefanos'taki muhacirlerin gitme hazırlığı yaptıklarını, İstanbul'daki Rum muhacirlerin bir hafta içinde sevk edileceğini duyurmuştur⁹⁵. İstanbul'da biriken muhacir Rumların, hastalıklara sebep olacakları düşüncesiyle, bir an önce Yunanistan'a gönderilmesi için girişimde bulunulduğunu yazan gazeteye göre Ayastefanos, adalar ve Boğaz'da bulunan Rumları taşımak için Yunan Kızılhaçı emir almıştır⁹⁶. Yine mübadelenin bir an önce gerçekleşmesi için Hariciye Encümeninin gerekli önlemleri almak üzere görevlendirildiğini belirten gazeteye göre hükümet, Türk Ortodokslarının da mübadeleye dâhil olduğuna karar vermiştir. Ayrıca Selimiye Kışlasındaki Rum muhacirlerin vapurla Selanik'e doğru yola çıkarıldığı ve kışlanın tamamen boşaltılmış olduğu haberi de kamuoyuna duyurulmuştur⁹⁷.

Gazeteye göre yeni hükümet, mübadele masrafı olarak daha önce tespit edilen on milyon liradan daha az miktar talep etme eğilimindedir. Mübadele için hükümetin tahsis ettiği üç milyon liranın yetersizliği nedeniyle, mübadele masraflarını karşılamak amacıyla bir emlak bankası kurulacağını belirten gazete, hükümetin garantisyle 20-30 milyon lira sağlanabileceğini kamuoyuna duyurmuştur⁹⁸.

Gazeteye göre, Müslümanların Yunanistan'dan kovulduklarına dair haberlerin gelmesi üzerine Yunanistan Hükümeti Müslümanların ülkeden ayrılmasını yasaklamıştır. Bunlardan Türkiye'ye gitmek isteyenler İspanya veya Flemenk elçilikleri aracılığıyla Ankara Hükümetinden izin almaya mecbur tutulmuşlardır⁹⁹. Mübadeleye tabi Türklerin sayısının beş yüz bini bulunduğunu belirten *Tanin*, Mübadele Komisyonunun on güne kadar hükümetten gerekli

93 *Tanin*, 1 Eylül 1923, no: 317.

94 *Tanin*, 28 Ağustos 1923, no: 313.

95 *Tanin*, 20 Ağustos 1923, no: 305, s. 3.

96 *Tanin*, 24 Ağustos 1923, no: 309.

97 *Tanin*, 22, 24, 29 Ağustos 1923, no: 307, 309, 314.

98 *Tanin*, 29, 31 Ağustos 1923, no: 314, 316.

99 *Tanin*, 29 Ağustos 1923, no: 314.

direktifi olarak Makedonya Mübadele Cemiyeti ve konuyla ilgili diğer cemiyetlerle görüşeceğini belirtmiştir. Habere göre, mübadele meselesini görüşmek üzere Ankara'ya giden Makedonya heyetinin üyeleri, bazı mebus ve vekillerle görüşerek mübadeleyle ilgili hazırladıkları projenin uygulanmasını istemişlerdir¹⁰⁰.

Antlaşmanın Yunanistan tarafından onaylamasından sonra Türkiye'ye verilecek olan İmroz ve Bozcaada halkının orada kalması gerektiği halde, Rumların firar ettikleriyle ilgili haberler *Tanin*'de yayınlamıştır. Gazete, Rumların bu adalardan tamamen göç etmeleri durumunda yerlerine Makedonya'dan gelecek olan Müslümanların yerleştirileceğini yazmıştır. Ayrıca gazeteler, İmroz Adası halkının kendilerine verilen muhtariyet idaresine sadık kalmaya karar verdiğini de yazmışlardır¹⁰¹.

Hükümetin mübadele meselesini dikkatle incelediğini ifade eden *Tanin*, mübadele için gereken nakil vasıtalarının ihtiyaca yetecek şekilde sağlanması için bir kanun hazırlandığını sütunlarına yansıtmıştır. Gazetenin kanaatine göre mübadelenin kıştan sonraya ertelenmesi fikri kabul edilmezse, gelebilenler gelecek, gelemeyenler ise ilkbahara kalacaktır. İskân yerleri sahilden başlayarak içerilere doğru ilerleyecektir. Tütüncülük yapan Drama ve Kavalalılarının çoğunun Samsun ve çevresine, diğerlerinin İzmir ve çevresine yerleştirilmesine karar verilmiştir¹⁰². Gazetenin haber verdiğine göre, Sıhhiye Vekâleti, muhacirlerin Yunanistan'daki mal ve mülkleriyle ilgili haklarının kaybolmaması için belli tarihler arasında başvuruları gerektiğini bildiren bir tebliğ yayınlamıştır¹⁰³.

Antlaşmayla Çözölemeyen Sorunlar ve Dış İlişkilerle İlgili Haberler

Lozan Antlaşması'ndan sonra sıkça gündeme gelen konulardan biri olan Boğazlar Meselesi, *Tanin*'de önemli yer tutan konulardan biridir. *Tanin*, Avrupalıların Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa Boğazlar konusunu görüşmek üzere masaya çağırdığı Rusya'nın, Türkiye'ye destek olmak istediğini yazmıştır. Buna göre Rusya, konferansta Boğazlarla ilgili bazı düzeltmeler istemekteydi. Ancak Türkiye'nin antlaşmayı imzalamaya erken karar vermesi Rusya'yı Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalamaya mecbur bırakmıştır¹⁰⁴.

100 *Tanin*, 30, 31 Ağustos 1923, no: 315, 316.

101 *Tanin*, 18, 30 Ağustos 1923, no: 303, 315.

102 *Tanin*, 3 Eylül 1923, no: 319.

103 *Tanin*, 1 Eylül 1923, no: 317.

104 *Tanin*, 24, 31 Temmuz 1923, no: 281, 285; 9 Ağustos 1923, no: 294.

Lozan Antlaşması gereği kurulması gereken Boğazlar Komisyonu'nun kuruluşunu yakından takip eden *Tanin*'in yazılarından anlaşıldığına göre İngiltere, Fransa ve İtalya'nın üye olarak amiraller tayin ettiği komisyona, Türkiye başkan olarak Amiral Vasıf Paşa'yı atamıştır¹⁰⁵.

Tanin'e göre Lozan Konferansı'nın sonucuna bakıldığında en kârlı çıkan ülkenin Türkiye olduğu söylenebilir. Çünkü Türk delegeleri, İngiltere ve Fransa'nın daha önce kendilerine kabul ettirmek istediği şartlardan kurtularak ülkelerinin bağımsızlığını sağlamışlar ve Sevr'in getirdiği ağır şartları ortadan kaldırmışlardır. Antlaşma bu yönüyle Türkiye için siyasi bir zaferdir¹⁰⁶.

Lozan Antlaşması'nın muallakta bıraktığı asıl önemli konunun Musul Meselesi olduğu *Tanin* tarafından sık sık gündeme getirilmiştir. Gazeteye göre Musul Meselesi, Türkiye ile İngiltere ilişkilerinde bir problem olarak görülmektedir. Musul ve çevresini elinde tutan İngiltere'nin, Türkiye'nin etrafını bir Kürdistan çemberiyle kuşatacağını iddia eden başyazar Hüseyin Cahit, bu noktanın Musul petrolerinden daha önemli olduğunu vurgulamaktadır¹⁰⁷. Lozan Konferansı'ndan sonra Musul petroleriyle birlikte basında gündeme getirilen bir problem de Osmanlı Devleti'nin dış borçları meselesidir¹⁰⁸. *Tanin* yazarlarına göre her ne kadar barış imzalanmışsa da, çok önemli meselelerin çözümü sonraya bırakılmıştır. Bunlar Musul, Bağdat şimendiferleri, Duyun-ı Umumiye gibi meselelerdir¹⁰⁹.

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra *Tanin*'de çokça işlenen konulardan biri de Türkiye-Lehistan ve Türkiye-Amerikan ticaret antlaşmalarıdır. Lehistan ve ABD ile sürdürülen müzakereler yakından takip edilerek gazeteye yansıtılmıştır¹¹⁰.

Avrupalı yetkililerin Lozan barışıyla ilgili düşüncelerini kamuoyuna yansıtan *Tanin*'e göre; Fransız yetkili General Pelle bir gazeteye verdiği mülakatta, Lozan Antlaşması'yla Türkiye'nin büyük ve medeni milletler arasına tamamen

105 *Tanin*, 6 Ağustos 1923, no: 291.

106 *Tanin*, 24 Temmuz 1923, no: 281.

107 *Tanin*, 25 Temmuz 1923, no: 282.

108 *Tanin*, 29 Ağustos 1923, no: 314.

109 *Tanin*, 31 Temmuz 1923, no: 285.

110 *Tanin*, 25 Temmuz 1923, no: 282; 29 Temmuz 1923, no: 283; 31 Temmuz 1923, no: 285; 1 Ağustos 1923, no: 286; 2 Ağustos 1923, no: 287; 3 Ağustos 1923, no: 288; 7 Ağustos 1923, no: 292; 8 Ağustos 1923, no: 293.

eşit şartlarda gireceğini söylemiştir¹¹¹. Gazetenin iddiasına bakılırsa İngiltere Başbakanı Stanley Baldwin, barışın imzalanmasıyla Doğu ile olan ticaretlerini Türkiye’de sahip oldukları olağanüstü nüfuz sayesinde geliştirebilecekleri ümidini taşımaktadır. İngiltere’de Liberaller ve Lloyd George’un grubu dışında, Lozan Antlaşması olumlu karşılanmıştır. Lozan, İngiltere’nin 1880’den beri Şark’ta takip ettiği siyaseti değiştiren ve Türkiye ile ilişkilerde yeni bir devir açan bir antlaşma olarak görülmüştür. Lloyd George’un taraftarları ise Lozan’ın İngiltere’nin imzaladığı en aşağı antlaşmalardan biri olduğunu ileri sürmüş, Irak’ta, Gelibolu’da ve Filistin’de kazandıkları zaferlerin muhafazakâr kabine tarafından feda edildiğini iddia etmişlerdir¹¹².

İsmet Paşa, Selahattin Adil Paşa ve Adnan Bey’in işgal kuvvetleri komutanı General Harrington ve müttefiklerin diğer yetkilileriyle yaptığı görüşmeler günü gününe takip edilerek gazeteye yansıtılmıştır. İsmet Paşa’nın müsteşar Münir Bey’le birlikte General Harrington’u ziyaret ederek tahliye ve gümrük işlerini ele alması, İstanbul’daki Amerika, İran, Flemenk, İsveç ve Danimarka elçilerini kabul etmesi, İngiliz, Fransız ve İtalyan generalleri ve siyasî mümessilleriyle görüşmesi bu kabildendir¹¹³.

Barışın olumlu etkilerinin görülmeye başladığını bir sevinç havası içinde okuyucularına aktaran *Tanin*’e göre; barışın imzalanmasından hemen sonra müttefikler Türk tarafına haber göndererek İtilaf Devletleri askerleriyle Türk askerlerinin karşılaştıklarında birbirini selamlamaları gerektiğini bildirmişlerdir¹¹⁴.

Barışın Macaristan’da da olumlu karşılandığını yazan *Tanin*’e göre; Macar Meclisinde 24 Temmuz 1924 tarihinde bir konuşma yapan Macaristan eski başbakanı, Türkiye’yi imzaladığı Lozan Antlaşması’ndan dolayı kutlamıştır. Ona göre Türkiye hürriyeti için o kadar mükemmel mücadele etmiştir ki, bu mücadele mağlup bütün milletlere bir ders teşkil etmiştir¹¹⁵.

Lozan Antlaşması’nın imzalanmasından sonraki Türk-Yunan ilişkilerine sayfalarında yoğun olarak yer veren *Tanin*’e göre; İstanbul Rumlarının taşın-

111 *Tanin*, 25 Temmuz 1923, no: 282.

112 *Tanin*, 29, 31 Temmuz 1923, no: 283, 285.

113 *Tanin*, 3, 12 Ağustos 1923, no: 288, 297.

114 *Tanin*, 6 Ağustos 1923, no: 291.

115 *Tanin*, 24 Ağustos 1923, no: 309.

maz mallarının satışının yasaklanması için Yunanistan'ın Paris elçisi Fransa'nın müdahalesini istemiş, Fransa Dışişleri Bakanı ise bu konuda girişimde bulunacağına söz vermiştir¹¹⁶. Antlaşma gereğince Yunanistan'da kalan On İki Ada'ya gidip gelmek için İtalya vizesi gerekip gerekmediği Dâhiliye Vekâleti'nden sorulmuştur¹¹⁷. Yunanistan Hükümeti, Müslümanların ülkeden ayrılmasını yasaklamış, Türkiye'ye gitmek isteyenler için İspanya veya Flemenk elçilikleri aracılığıyla Ankara Hükümeti'nden izin alma zorunluluğu getirmiştir. Adnan Bey, Flemenk Elçiliğine giderek Girit'teki Müslümanlara yapılan mezalim hakkında dikkatlerini çekmiştir¹¹⁸. Barışın uygulamaya konulmasını da yakından takip eden gazete, Lozan Antlaşması ve eklerinin TBMM'de onaylandığının müttefik devletlere İstanbul'daki siyasî temsilcileri vasıtasıyla bildirildiğini okuyucularına duyurmuştur. Antlaşmanın onayından sonra yürürlüğe giren tahliye protokolü de gazetede aynen yayınlamıştır¹¹⁹.

Ekonomi ve İktisadi Nüfuz Bölgeleriyle İlgili Haberler

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra *Tanin* gazetesi, kapitülasyonlar, dış borçlar, bütçe ve iktisadî nüfuz bölgeleri gibi meselelere sütunlarında önemli bir yer vermiştir. Gazete yazarlarının düşüncesine göre Lozan Antlaşması kapitülasyonları kaldırmak, Osmanlı dış borçlarını tasfiye etmek ve kabotaj hakkı sağlamakla Türkiye ekonomisi için gelişmelerin önündeki engelleri kaldırmıştır¹²⁰.

Kabotaj hakkının kullanılmasıyla başlayan İstanbul-İzmir vapur seferlerine İzmir-Antalya vapur hattının da eklendiğini değerlendiren *Tanin*, İstanbul-İzmir hattında ilk seferi yapan Giresun vapurunun Çanakkale yakınlarında yaptığı arızayı okuyucularıyla paylaşmıştır. Habere göre; yardımına gönderilen Altay vapuru varmadan Giresun vapurundaki arıza giderilmiş ve yola devam edilmiştir. Gazete, müttefiklerin liman işlerini Türk memurlara teslim etmelerini de kabotaj kapsamında değerlendirmiştir¹²¹.

116 *Tanin*, 27, 28 Ağustos 1923, no: 312, 313.

117 *Tanin*, 28 Ağustos 1923, no: 313.

118 *Tanin*, 29, 30 Ağustos 1923, no: 314, 315.

119 *Tanin*, 3 Eylül 1923, no: 319.

120 *Tanin*, 13 Ağustos 1923, no: 298.

121 *Tanin*, 5, 31 Ağustos 1923, no: 290, 316.

Tanin yazarlarına göre; Avrupalıların Türkiye topraklarında talep ettiği imtiyazlar Lozan Antlaşması ile sona ermiş, Türkiye tam bağımsız bir devlet olarak kapitülasyonların kalkmasıyla yabancıların siyasî ve iktisadî ayrıcalıklarından kurtulmuştur. İktisadi olarak güçlü olan gayrimüslimler mübadele gibi yollarla ülke dışına itilmişlerdir. Aslında önceleri gayrimüslimler Türkiye ile Batı arasında bir araçtı. Türkler sadece askerlik ve memurluk değil artık bankerlik, doktorluk ve bilginlik gibi meslekleri yapmak istemektedir. Ancak savaş memleketi harap etmiş, nüfusu azaltmıştır. Barışla beraber ekonomiye ait birçok görev Türkiye'yi beklemektedir¹²².

Antlaşmanın meclisteki müzakereleri sırasında antlaşma aleyhinde beyan edilen görüşlere yer veren *Tanin*'e göre; Musul Meselesi, savaş tazminatı, dış borçlar ve kapitülasyonlar hakkında mecliste sert konuşmalar yapılmıştır. Gazete, mecliste Lozan Antlaşması'nın onaylanmasını talep eden kanun tekliflerinden birinin kapitülasyonlarla ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Antlaşmanın imzalanmasından sonra Musul petroleri, Bağdat şimendiferleri ve Düyun-ı Umumiye gibi meseleler gazetede çokça gündeme getirilen iktisadî meseleler olmuştur¹²³.

Tahliye sırasında bina sahipleriyle müttefikler arasında çıkacak borç anlaşmazlıkları ile ilgili alınan önlemler de *Tanin*'in takip ettiği konular arasında yer almıştır. Bu haberlere göre antlaşma gereği, ellerinde belge olanlar haklarını alabilmişler, belgesi olmayanlar ise bir şey talep edememişlerdir. Şahıslar ile müttefikler arasında çıkacak ihtilafları çözmek için geçici bir karma mahkeme kurulacağı da gazetede haber olarak yer almıştır¹²⁴. Yine gazete, Lozan Antlaşması gereği İstanbul'u tahliye edecek olan müttefiklerin kullandıkları taşınabilir eşyaların büyük bir kısmının Türkiye tarafından satın alındığını ve bu eşyaların tahliye bitiminde teslim edileceğini sütunlarına taşımıştır¹²⁵.

Tanin'in verdiği haberlere göre; Türkiye ile diplomatik ilişkilerini düzeltmek niyetinde olan Fransa Hükümeti, Türkiye ile sürdürdüğü Düyun-ı Umumiye

122 *Tanin*, 24 Temmuz 1923, no: 281, s. 1-4.

123 *Tanin*, 31 Temmuz 1923, no: 285; 23, 24, 29 Ağustos 1923, no: 308, 309, 314.

124 *Tanin*, 29 Ağustos 1923, no: 314.

125 *Tanin*, 5 Ağustos 1923, no: 290.

borçlarıyla ilgili müzakerelerin bir an önce neticelendirilmesi eğilimi göstermiştir. Böylece Fransa, borçlar meselesini çözerek iki ülke ilişkileri önündeki engelleri kaldırma niyetini ortaya koymuştur¹²⁶.

Yabancı gazetelerde yer alan İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Anadolu'da nüfuz bölgeleri oluşturma ve Türkiye'de iktisadî teşebbüslerini artırma amacıyla antlaşma yaptıkları haberlerini *Tanin* gazetesi de sütunlarına taşıyarak kamuoyunu bilgilendirmiştir. Bu haberlere göre, müttefikler Anadolu'daki iktisadî ve ticarî teşebbüsleri için aralarında bir antlaşma yaparak Anadolu'yu nüfuz bölgelerine ayırmak istemektedirler. Lozan Antlaşması'nın hemen ardından nüfuz bölgeleri meselesinin gündeme getirilmesine Ankara ihtimal vermemiştir. Türkiye'nin bu gibi eski diplomasiye ait hareketleri kabul etmesi mümkün değildir. Ancak İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Anadolu'da nüfuz bölgeleri oluşturma amacıyla antlaşma yaptıkları yolundaki haberleri daha sonra *Tanin* yalanlamıştır¹²⁷.

Tanin gazetesi, nüfuz bölgeleri meselesini gündeme getirerek barış devresinde Avrupalılara güvenilip güvenilemeyeceğini tartışmaya açmıştır. Gazetenin yazarlarına göre; Türkleri Avrupalılardan soğutan esaret kayıtları Lozan Antlaşmasıyla silinmişse de büyük devletlerin Şark siyasetini terk edip etmedikleri açık değildir¹²⁸. Bazı alametler İngiltere, Fransa ve İtalya'nın San Remo'da Sevr Antlaşması taslağını hazırlarken, Türkiye'yi nüfuz bölgelerine ayırdıkları gibi emellerinin olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin böyle niyetleri kabul etmesi mümkün değildir¹²⁹.

Genel Af İlanı ve Savaş Esirleriyle İlgili Haberler

Lozan Antlaşması gereği ilan edilmesi gereken genel afı ilgili haberler de *Tanin* sütunlarında yer bulmuştur. Gazetenin verdiği bilgilere göre; barış antlaşmasının onaylanması için meclise verilen kanun tekliflerinde genel af ilanı da geçmekteydi. Barışın imzalanması dolayısıyla genel af ilan edileceğini düşünen bazı kimseler ise, nasıl olsa af gelecek diye, sık sık suç işlemeye başlamışlardır. Bu şekilde ortaya çıkan suç olaylarının önüne geçmek için önlem alan Dâhiliye Vekâleti, vilayetlere gönderdiği yazıda asayiş ve güvenliğin ihlaline asla göz yu-

126 *Tanin*, 7 Ağustos 1923, no: 292.

127 *Tanin*, 26 Ağustos 1923, no: 311; 2, 4 Eylül 1923, no: 318, 320.

128 *Tanin*, 3 Eylül 1923, no: 319.

129 *Tanin*, 3 Eylül 1923, no: 319.

mulmayacağını, af beklentisiyle suç işleyenlerin daha ağır cezalara çarptırılacağını ilan etmiştir¹³⁰.

Gazeteden de anlaşıldığı gibi genel af ilanı, Lozan Antlaşması'nın diğer devletler tarafından tasdik edilmesinden sonra yürürlüğe girecekti. Mebuslar, Lozan Antlaşması şerefine genel af ilanı için hazırlık yapmaya başlamışlardı¹³¹. *Tanin*, ilan edilecek olan genel affın herkesi kapsamayacağı konusunda uyarıda bulunmayı da ihmal etmemiştir. Çünkü Türkiye, antlaşmanın müzakereleri sırasında af konusunda çekincelerini gündeme getirmiş, bazı kişilerin af kapsamı dışında tutulmasını sağlamayı başarmıştır. Lozan Antlaşması'na göre Türkiye'de yüz elli kişi ilan edilecek olan genel af kapsamı dışında tutulmuştur. İncelediğimiz tarihlerde yayınlanan *Tanin* gazetesi sayılarında *Yüzellilikler*¹³² olarak bilinen ve genel af kapsamı dışında tutulan kişilerle ilgili herhangi bir yazıya tesadüf edilememiştir.

Yunanistan'da kalan Türklerin maruz kaldığı kötü muamelenin önlenmesi için Ankara Hükümeti'nin Avrupa ülkeleriyle yürüttüğü diplomatik çabalar da *Tanin* sayfalarında yer bulmuştur. Yunanistan'da Türk ve Rum ahaliye karşı takibat yapıldığı haberleri üzerine Adnan Bey, Yunanistan'daki Türk menfaatlerini korumakla görevli Flemenk Elçiliğine bir nota vermiştir. Yakında genel af ilan edileceğini, buna rağmen Yunanlıların hala Müslümanlara karşı zulme devam ettiğini belirterek Yunan Hükümeti'nin derhal bu hareketlerden vazgeçmesini istemiştir¹³³.

Müttefiklerin, Türkiye'de işgal ettikleri yerleri barıştan sonra tahliye etmeleri ve ilan edilecek olan genel af dolayısıyla hapsedtikleri şahısları serbest bırakmaları gerektiğine dair bazı haberler *Tanin*'de yer almıştır. Gazetenin yorumuna

130 *Tanin*, 19 Ağustos 1923, no: 304.

131 *Tanin*, 24 Ağustos 1923, no: 309; 26 Ağustos 1923, no: 311; 27 Ağustos 1923, no: 312.

132 Yüzellilikler ile ilgili çok sayıda araştırma mevcuttur. Ancak Yüzellilikler listesini değerlendirmek bu çalışmanın kapsamı dışında olduğundan bu konuya girilmemiştir. Geniş bilgi için bk.: İlhami Soysal, **150'likler**, Gür Yay., İstanbul 1985; Sedat Bingöl, **150'likler Listesi, Bir İhanetin Anatomisi**, Bengi Kitap Yay., İstanbul 2010; Abdullah Uçman, Handan İnci, (Haz) **Bir 150'liğin Mektupları: Ali İlmî Fâni'den Rıza Tefrik'e Mektuplar**, Kitabevi Yay. İstanbul 1998; Şaduman Halıcı, **Yüzellilikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998; Kamil Erdeha, **Yüzellilikler Yahut Milli Mücadelenin Muhasebesi**, Tekin Yay., İstanbul 1998.

133 *Tanin*, 26 Ağustos 1923, no: 311.

göre Türkiye bu kişilerin ıslah olduğuna kanaat getirirse kalan cezaları affedilecek, ancak asayiş bozma ihtimali olanlar adalete teslim edilecektir¹³⁴.

Lozan Antlaşması uyarınca taraflar ellerindeki esirleri serbest bırakmak zorundaydı. Esirler konusunu gündeme getiren *Tanin*, esirlerin serbest bırakılması ve ülkelerine ulaştırılması konusunda komisyonlar kurulduğunu haber vermiştir. Gazeteye göre esirlerin serbest bırakılmasında bazen sorunlar çıkmış, ülkeler birbirlerini suçlamışlardır. *Tanin*, Lozan Antlaşması gereği serbest bırakılmış olan Yunan esirlerinin İzmir'den Yunanistan'a iade edildiğiyle ilgili haberler yayınlamıştır. Haberlere göre; Yunan Başkomutanı General Trikopis'in de içinde bulunduğu esirler İzmir Limanı'ndan memleketlerine bir hafta içinde gönderilmişlerdir. Atina'ya sevk edilen Yunan esirlerini taşıyan bir vapura İzmir Limanı'ndan çıkış izni verilmemesi üzerine İstanbul'daki İspanya elçisi durumu Türk hükümeti nezdinde protesto etmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin İzmir temsilcisi, İzmir'den 5.064 Yunanlı esirin iade edildiğini bildirmiştir¹³⁵.

Yunanistan'da kalan Türk esirlerin terhisine de yakında başlanacağı haberlerine yer veren gazeteye göre; Yunanistan'ın çeşitli yerlerine dağılmış olan sivil ve asker Türk esirlerinin araştırılması için Yunan Hükümeti, tüm idari birimlere yazılı emirler göndermiştir. Ancak araştırmalardan olumlu bir sonuç çıkmamıştır. Esirlerin terhisyle görevli komisyonun Ankara'dan emir alır almaz yola çıkacağı da gazetede yer alan haberler arasındadır¹³⁶.

Basından Yapılan Alıntılar

Tanin, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra yerli ve yabancı basından sık sık alıntılar yaparak kamuoyunu bilgilendirmeye çalışmıştır.

Tan gazetesinde yayınlanan bir makaleden alıntı yapılarak Doğu dünyasının barışının tamamlandığı belirtilmektedir. Lord Curzon'un başkanlığında 21 Kasım 1922'de toplanan delegeler uzun müzakereler sonunda 23 Temmuz 1923 tarihinde barış şartlarında anlaşabilmışlerdir. Konferans sonunda İsmet Paşa ve Rıza Nur Bey çok büyük bir siyasî zafer elde etmişlerdir. Türk delege-

134 *Tanin*, 4 Eylül 1923, no: 320.

135 *Tanin*, 5, 22, 23, 26 Ağustos 1923, no: 290, 307, 308, 311.

136 *Tanin*, 19, 24 Ağustos 1923, no: 304, 309.

leri, İngiltere ve Fransa'nın daha önce kendilerine kabul ettirdiği şartlarından kurtularak ülkelerinin yıllardan beri verdiği bağımsızlık mücadelesini tam olarak elde etmişlerdir. Ülkeyi Sevr'in getirdiği boyunduruktan Lozan Antlaşması'nı imzalayarak kurtarmışlardır¹³⁷.

Times gazetesine dayandırılan bir habere göre; Lozan Konferansı sona erdiğinde İsmet Paşa salondan çıkarak ihtilafı konularda anlaşma sağlandığını söylemiştir. Eğer Türklerle barış antlaşması olarsa, bu Türkiye ile Batılılar arasında yepyeni bir devrin başlangıcı olacaktır. Eğer gerçekten barış olarsa, bu güzel ve parlak bir elbise gibi olmayacak, şurası burası buruşmuş, dikişleri sökülmüş gibi bir şey olacaktır. Yine de sonuç savaş değil, barış olacaktır. Bu barıştan sonra Batı ile Türkiye ilişkileri yeni bir şekil alacaktır. Avrupalıların Türkiye topraklarında talep ettiği imtiyazlar ve Avrupa'yla iyi geçinen sultanların hüküm sürdüğü günler, Türkiye'nin Batılılarla yaptığı mücadele sonunda geride kalmıştır. Meşrutiyet bu hali biraz zorlaştırmış, Lozan Antlaşması ise tamamen bitirmiştir. Türkiye tam bağımsız ve hür olma konusunda ısrar etmektedir. Bunu diğer hür olmayan milletler de örnek alacaklardır. Kapitülasyonların kalkmasıyla Türkiye'de ecnebilerin siyasî ve iktisadî ayrıcalıkları bitmiştir. İktisadi olarak güçlü olan gayrimüslimler bir tarafa atılmış, Türkiye ile Batı arasında bir araç olan Ermeniler ve Rumlar ülkeden kovulmuştur¹³⁸.

Tanin'in, *Times* gazetesinden çevirerek verdiği bir yazıya göre; bundan önce yabancıların, Rumların ve Ermenilerin yaptıkları işleri bundan sonra Türkler kendileri yapmak istemektedirler. Türkler bir millet olarak sadece askerlik ve memurluk değil artık bankerlik ve doktorluk gibi işler de yapmak emelindedirler. Bütün bunları yapmak için yeteri kadar hırsları vardır. Ancak savaş, memleketi harap ettiğinden şartları buna müsait değildir. Nüfus azalmıştır. Barış imzalanır imzalanmaz eğitim ve ekonomiye ait birçok görev, yeni inşa edilen devletin pek işten anlamayan yöneticilerinin eline geçecektir. Türkiye'yi bilenler buna heyecanla bakmayacaklardır. Bundan şikâyet etmek boştur. Bütün dünyanın barıştan çıkardığı dersi Türkler de öğrenecektir¹³⁹.

Times gazetesinden yapılan bir başka alıntıya göre; aslında Türk milliyetçilerinin arzuladığı şeylerin çoğu iyi şeylerdir. Onlar Batının teşvikiyle harekete

137 **Tanin**, 24 Temmuz 1923, no: 281, s. 1-4.

138 **Tanin**, 24 Temmuz 1923, no: 281.

139 **Tanin**, 24 Temmuz 1923, no: 281.

geçtiler. Eğer Türkler, daha önce başkalarına yaptırdukları şeyleri, kendi milletleri için kendilerine mahsus bir tarzda yapmak isterlerse, binlerce hata yapacaklar ve fenalıklarda bulunacaktır. Fakat ders almaları da lazımdır. Şimdilik yardım kabul etmiyorlar ancak yardım isteyecekleri zaman da onlara akıllıca yardım etmek lazımdır¹⁴⁰.

Tanin'in aktardığı kadarıyla İngiliz gazetelerinde çıkan haberlere göre İngiltere Başbakanı, Lozan Antlaşması'nın imzalanması ve Doğuyla olan ticaretten bahsederken, İngiltere'nin Türkiye'de sahip olduğu olağanüstü nüfuz ve itibarın önemini vurgulamıştır. Başbakan, karşılıklı menfaatlerin geliştirilmesi için Türk ve İngiliz tacirlerinin birlikte çalışacaklarını umduğunu dile getirmiştir¹⁴¹.

İngiliz *Morning Post* gazetesinin *Hasta Adamın İntikamı* başlığıyla yayınladığı makaledeki temel görüşleri *Tanin* şu cümlelerle aktarmıştır: Bu antlaşma, Llyod George'un izlediği Şark siyasetinin çöküşüne, İngiltere'nin bu önemli ve nazik dış meselelerin müzakerelerini cahil ve kendi menfaatleri için memleketin çıkarlarını feda eden bir adama emanet etmekle yapmış olduğu hataya delildir. Mustafa Kemal'in mukavemeti yalnız Llyod George'un dış siyasetini devirmekle kalmamış, onun nüfuzunu da imha etmiştir. Bunun için İngiliz vatanperverleri Anadolu'nun kurtarıcılarını minnettardılar. İngiltere'den yapılan başka bir alıntıya bakılırsa *Lafayette* gazetesinin Londra'dan bildirdiğine göre; İngiltere sömürgeler müsteşarı Avam Kamarasında Türkiye'nin Ortadoğu'daki haklarıyla ilgili bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Lozan Antlaşmasıyla Türkiye'nin Irak ve Filistin üzerindeki hukukunun sona erdiğini, ancak Irak'ın kuzey sınırının henüz kesinleşmediğine dikkat çekmiştir. Sınırın kesinleşmesi için bir antlaşmanın gerektiğini, İstanbul'un tahliyesi tamamlandıktan sonra dokuz ay içinde bir antlaşma sağlanamadığı takdirde hakeme müracaat edilmesinin taraflarca kabul edildiğini söylemiştir¹⁴².

Tanin, İngiltere'de yayınlanan bazı gazetelerden Lozan Antlaşmasıyla ilgili alıntılar yapmıştır: *Garp Postas*; İngiltere basınında, Liberaller ve Lloyd George'un grubu dışında, Lozan Antlaşması'nın olumlu karşılandığını yazmıştır. *Times*, Lozan'ın tarihin gördüğü en adil antlaşma olduğunu ilan ederken

140 *Tanin*, 24 Temmuz 1923, no: 281.

141 *Tanin*, 29 Temmuz 1923, no: 283.

142 *Tanin*, 29 Temmuz 1923, no: 283.

Daily Mail, Lozan'ın İngiltere'nin 1880'den beri takip ettiği Doğu siyasetini değiştirdiğini ve Türkiye ile ilişkilerde yeni bir devir açtığını belirtmiştir. Liberal bir gazete olan *Westminster Gazet*, Türklerin elde ettiği haklar ve kendilerine gösterilen müsaadeye layık olup olmadığını beklenmesini önermiştir. Lloyd George'un fikirlerinin etkili olduğu *Daily Chronicle*, Lozan'ın İngiltere'nin bu güne kadar imzaladığı en aşağı antlaşma olduğunu, kendilerinin Yakındoğu'da kazandıkları zaferlerin muhafazakâr kabine tarafından feda edildiğini iddia etmiştir¹⁴³.

Tanin'in Washington'da yayınlanan *Chicago Tribune* gazetesinden yaptığı alıntıya göre ABD Dışişleri Bakanlığı, Amerika'nın ve müttefiklerin Küçük Asya'daki bütün petrol imtiyazlarını kullanacağını, İngiltere Hükümetinin Turkish Petroleum Şirketi'ne verilmeye çalıştığı imtiyazlara karşı çıkmaya devam edeceklerini açık bir şekilde dile getirmiştir¹⁴⁴.

Yapılan alıntılardan da anlaşıldığı gibi Fransız gazeteleri, Lozan Antlaşması'nın Fransa'yı tatmin etmediğini belirttikleri halde, Şarkta barışın tesisinden dolayı memnun olmuşlardır. *Le Figaro* gazetesine göre; ilk defa Türkiye'ye galip devlet muamelesi yapılan bu antlaşma, dünya tarihindeki önemli siyasî olaylardan biridir¹⁴⁵. *Maten* gazetesine göre Mısır Milli Fırkası, Paris'te toplantılar yaparak Türkiye'nin Mısır üzerindeki haklarından feragat etmesinin, İngiltere'yi Mısır'la ilgili meselelerde serbest bıraktığını Avrupa kamuoyuna duyurmaya çalışmışlardır. Süveyş Kanalı ve kapitülasyonlar diğer Avrupa devletleri gibi Fransa'yı da ilgilendirmektedir. Mısırlılar bu meseleyi sadece İngiltere'yle değil bütün müttefik devletlerle müzakere etmek arzusundadırlar. İngiltere'nin isteği doğrultusunda bir çözümün Mısır'da barışı temin etmeyeceği açıktır¹⁴⁶.

Fransa'nın ileri gelenlerinden Mösyö Reinbold, *Journal de Reyan*'a gönderdiği makalede; *Şikâyet hakkımız var mı? Müttefikler birlikte hareket etselerdi daha iyi bir antlaşma yapabilirlerdi. Hâlbuki İngiltere Hindistan'ı elinde tutmak, bir Arap Krallığı kurmak ve Basra'dan Çanakkale'ye kadar hâkim olmak istedi. Müttefikler müşterek hareket edecekleri yerde, kendi çıkarları doğrultusunda bir siyaset takip ettiler. İngilizler, Türklerin hiç sevmediği Yunanlılarla işbirliği yap-*

143 **Tanin**, 31 Temmuz 1923, no: 285.

144 **Tanin**, 29 Temmuz 1923, no: 283.

145 **Tanin**, 29 Temmuz 1923, no: 283.

146 **Tanin**, 31 Temmuz 1923, no: 285.

tılar. Sonra da Türklere yenilen Yunanlıları yüzüstü bıraktılar. Türkler muzaffer olarak mağlubiyetin izlerini sildiler demektedir¹⁴⁷. Makalesinin devamında ise *Avrupalılar, Lozan'da birlikte hareket etselerdi daha fazla çıkar elde edebilirlerdi. Fakat Fransızlar, Suriye sınırında asayışı sağlamak için Ankara'yla bir antlaşma yapmıştı. İngilizler, Türk murabhaslarıyla özel görüşmelerde bulunuyorlar ve kendileriyle ilgili önemli meseleleri halletmeye çalışıyorlardı. Diğer taraftan Türkler, bu iki devletin yeniden bir savaşa atılamayacağını anlamışlardı. Bundan böyle Türkiye'de ihtiyatlı bir siyaset takip etmeliyiz*¹⁴⁸ diyerek fikirlerini dile getirmiştir.

Dış basından yaptığı alıntılarla dış dünyanın Türkiye hakkındaki düşüncelerini okuyucularına aktaran *Tanin*, Fransız gazetelerinin, Fransa Hükümeti'nin Fransa-Türkiye ilişkileri önündeki engelleri kaldırmak istediğini, bunun için Türkiye'den Duyun-ı Umumiye ile ilgili müzakerelerin bir an önce bitirilmesini isteyeceğini yazdığını okuyucularına duyurmuştur¹⁴⁹. Amerikan gazetelerinin çoğu Lozan'da imzalanan Türk-Amerikan Antlaşması'nı Türklerin bir siyasî zaferi olarak görmüştür¹⁵⁰. Yine, *Times* muhabirine dayanarak Yunanistan'da Türklere karşı şiddet ve zulmün gittikçe arttığını duyurmuştur¹⁵¹.

Atina'da yayınlanan *Elefteros Tipos* gazetesinden yapılan bir alıntıya göre, adı geçen gazetenin Lozan'daki muhabiri, antlaşmanın imzalanması sonrasında İsmet Paşa ve Venizelos'un ruh hallerini tasvir etmiştir. İsmet Paşa gayet sakin, mutedil ve nazik davranarak medeni olduğunu göstermiş, Venizelos ise gazetecilere bir kâğıt uzatmış ve diyeceklerinin orada yazılı olduğunu söyleyerek gazetecileri yanından uzaklaştırmıştır. Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Venizelos'un elini öperek ağlayan insanlar, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra yine ağlamışlardır. Fakat bu iki gözyaşı arasında büyük farklar vardır. Venizelos, Yunan halkına verdiği mesajda, memleketi daha büyük felaketlere sürüklememek için antlaşmayı imzalamaya razı olduklarını, barışın kendilerine toparlanma fırsatı vereceğini, iç sorunlarını bir tarafa bırakarak geleceğe hazırlanmaları gerektiğini ifade etmiştir¹⁵².

147 *Tanin*, 6 Ağustos 1923, no: 291.

148 *Tanin*, 6 Ağustos 1923, no: 291.

149 *Tanin*, 7 Ağustos 1923, no: 292.

150 *Tanin*, 11 Ağustos 1923, no: 296.

151 *Tanin*, 27 Ağustos 1923, no: 312.

152 *Tanin*, 9 Ağustos 1923, no: 294.

Times gazetesinde çıkan ve Lozan barışını değerlendiren başka bir makalenin özetine *Tanin*'de yer verilmiştir. Bu makaleye göre; bir yıl önce Türk ordusu, Yunan ordusu karşısında zafer kazandığında, Türkiye ile müttefikler arasında barışın imzalanacağı ve Türkiye'nin tam bağımsızlığını tüm devletlerin tanıyacağı hayal bile edilemezdi. Lozan Antlaşması'yla Türkler kendileri için bile zor anlaşılacak bir bağımsızlık elde ettiler. Bir asırdan beri Avrupalıların Türkiye'ye üstünlüğünü sağlayan antlaşmalar şimdi hiç hükmüne girdi. Osmanlı Devleti ile Avrupa arasında bir bağ olan Doğu Hıristiyanları ya öldürüldü ya da kovuldu. Şimdi Hıristiyanları Anadolu'dan söküp çıkaracak zaman değildir. Türkler Anadolu'da muzaffer ama yalnızdırlar. Medeni dünyada hayallerini gerçekleştirmek için binlerce zorlukla karşı karşıya bulunuyorlar. Milliyet ideali onları Batı ile rekabete sevk etmiş, Batılı devletlerin ihtilafı ise onlara bir zafer kazandırmıştır. İngilizler, Türkiye'de diğer milletlerden daha fazla nüfuza sahip olduğundan, Türkler yardım için İngiltere'ye başvurabilirler. İngiltere Yakındoğu'da önemli bir rol oynayabilir¹⁵³.

Times gazetesinin diğer bir makalesine göre; İstanbul'un tahliyesi Türkiye ve bütün Yakındoğu tarihinde yeni bir devir açmıştır. Türkler 13. yüzyıl ortalarından beri Avrupa'nın dimağında önemli bir yer işgal etmişlerdir. Kanuni'ye kadar Osmanlı sultanları Bizans topraklarını alarak Avrupa'nın ortasına kadar gelmişlerdir. Sir Tomas Ro (سیرتوماس رو) gibi dikkatli müşahitler, Kanuni zamanında bile Türk kuvvetinin hiçliğini anlamışlarsa da Osmanlılar zaman zaman gücünü göstererek dünyayı telaşa düşürmüşlerdi¹⁵⁴.

Londra'da yayınlanan gazeteler, Türkiye'de iktisadî teşebbüslerin artırılmasında İngiltere, Fransa ve İtalya'nın kendi aralarında anlaşmış olduğunu yazmaktadır¹⁵⁵. *Mesacero* (مساجه رو) gazetesinin haberine göre; İtilaf Devletleri, Anadolu'daki iktisadî ve ticarî teşebbüsleri için eski San Remo Antlaşması'na benzeyen bir antlaşma yapmışlardır. Buna göre Anadolu'yu yeniden nüfuz bölgelerine ayırarak istemektedirler. Nüfuz bölgeleri meselesinin, Türkiye'nin Avrupa devletleriyle imzaladığı Lozan Antlaşması'nın mürekkebi kurumadan gündeme getiril-

153 *Tanin*, 22 Ağustos 1923, no: 307.

154 *Tanin*, 1 Eylül 1923, no: 317.

155 *Tanin*, 26 Ağustos 1923, no: 311.

mesine Ankara ihtimal vermemektedir. Her türlü nüfuzdan uzak bağımsız yaşamaya karar vermiş Türkiye'nin bu gibi eski diplomasiye ait hareketleri iyi karşılamayacağına Avrupa devletleri tarafından bilinmesi gerekmektedir¹⁵⁶.

Lozan Antlaşması'nda Rumların durumunun net olmadığı, kimlerin antlaşmadan etkilenmeyeceğine Patrikhane'nin karar vermesi gerektiği, İstanbul Rumlarının antlaşmadan etkilenebileceği gibi bazı konularla ilgili yazılar yabancı gazetelerden alıntı yapılarak *Tanin*'de yayınlanmıştır¹⁵⁷.

Daily Telegraph gazetesi İstanbul muhabirinin bildirdiğine göre; İngiliz kuvvetleri hiçbir aksatma yapmadan İstanbul'u boşaltmaya devam etmişlerdir. Dört günde yaklaşık sekiz bin kişi vapurlara bindirilerek İngiltere'ye gönderilmiştir. Türkler de antlaşmayla elde ettikleri hususların İngilizler tarafından süratle yerine getirilmesini memnuniyetle karşılamışlardır¹⁵⁸.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Anadolu'daki Kuva-yi Milliye hareketine muhalif olan *Tanin* gazetesi, Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra muhalefeti açıktan sürdürmeyecek eleştirilerini üstü kapalı olarak dile getirmeyi tercih etmiştir. Antlaşmanın meclisteki müzakereleri esnasında TBMM'de muhalefet olmadığı halde Batı Trakya, Ege adaları ve Musul gibi meseleler nedeniyle antlaşmaya karşı çıkan mebusların itirazlarını dile getirerek antlaşmayı eleştirmiştir. Ancak hür ve bağımsız bir devletin temelini attığı için Lozan Antlaşması'nı reddetmeyi doğru bulmamıştır. Gazete, antlaşmanın muallâkta bıraktığı Musul ve Dış Borçlar gibi meseleleri sıkça işleyerek, Türkiye'nin etrafının İngilizler tarafından bir Kürdistan çemberiyle kuşatılacağı şüphesini canlı tutmaya çalışmıştır.

Antlaşmayı onaylayan İkinci Meclis'i, Birinci Meclis ile karşılaştıran *Tanin*, Birinci Meclis'in vatan müdafaası etrafında birleşen insanlardan oluşan bir kurul, İkinci Meclis'in ise Müdafaa-i Hukuk üyelerinden oluşan tek tip bir yapı olduğunu belirterek eleştirilerini İkinci Meclis'e yöneltmektedir.

Barişle her şeyin düzeleceğine inanmanın doğru olmadığını, büyük sıkıntılardan sonra devlet mekanizmasının değişebilmesi için doğal hayatın, düzenin,

156 *Tanin*, 2 Eylül 1923, no: 318.

157 *Tanin*, 27 Ağustos 1923, no: 312.

158 *Tanin*, 30 Ağustos 1923, no: 315.

emniyetin ve güvenin yeniden kurulması gerektiği üzerinde durmuştur. Barış devresinde metanetle çalışarak akıl ve tedbirin elden bırakılmaması, hür fikir ve serbest vicdanla hareket edilmesi, dalkavukluğa itibar edilmemesi gibi konuları işleyen *Tanin*, yeni dönemin idarecilerine yol göstermeye çalışırken üstü kapalı eleştirilerini sürdürmüştür. Gazete, bir yandan barış antlaşmasını överken, diğer yandan memleket idaresinde liyakatli insanlara ihtiyaç olduğunu, şahsi çıkarları için duruma göre fikir değiştirebilecek insanlardan memlekete fayda gelmeyeceği gibi söylemlerle yeni dönemin yöneticilerini eleştirmekten geri kalmamıştır.

Nüfus Mübadelesi'nin bir ilim, iktisat ve maliye meselesi olduğunu dile getiren *Tanin*, göçmenlerin iktisadî olarak kendilerini geçindirebilecekleri yerlere yerleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Medenî memleketlerde imar usullerinin gagesinin ortak bir kültür oluşturmak olduğunu iddia etmiş ve Anadolu'ya gelecek herkesin Türk kültürüne uymayı kabul etmesinin şart olduğunu öne sürmüştür. Nüfus Mübadelesi için kurulan komisyonun çalışmalarına geniş yer veren *Tanin*, Yunanistan'da Türklere zulmedildiği, zorla silahaltına alındıkları, işkencelere maruz bırakıldıkları, bazılarının idama mahkûm edildiği yolundaki haberleri sıklıkla satırlarına taşıyarak hükümetin duyarsızlığını vurgulamak istemiştir. Gazete, bu kötü muamelelerin son bulması için Türkiye'den yardım istedikleriyle ilgili haberleri neredeyse her gün yayınlanmıştır.

Gazete, Ankara Hükümeti'ni eleştirirken Lozan Antlaşması'nı imzalayan heyeti överek ön plana çıkarmayı da ihmal etmemiştir. İsmet Paşa ve murahhasların Lozan'dan dönüşü, Türkiye sınırlarından girişinden İstanbul'a varışına kadar yolda yapılan karşılama törenleri, İstanbul'daki faaliyetleri ve Ankara'ya hareketleri *Tanin* muhabirleri tarafından yakından takip edilmiştir. Ayrıca Lozan'ın imzalanması dolayısıyla İstanbul'da yapılan yüz bir pare top atışları, limandaki bütün gemilerin yarım saat boyunca aralıksız düdükle çalmaları ile Ankara, Bursa, İzmir, Adana, Zonguldak, Elmalı, Kars, Van ve Edirne'de yapılan sevinç gösterilerine geniş yer verilmiştir. Yine Türklerin, yurt içinde ve dışında anlaşma sevinciyle yaptıkları kutlamaları da okuyucularına aktarmıştır.

Tanin, antlaşmayla ilgili haberleri verirken semboller kullanmayı da ihmal etmemiştir: Sevr Antlaşması'nın imzalandığı kalemin yabancı bir okula verilmesine karşılık Lozan Antlaşması'nın imzalandığı kalemin Darülfünun'a verilmesi anlamlı bir sembol olarak sunulmuştur. Buna karşılık Lozan Antlaşması'nın TBMM'de onaylandığı günün Darülfünun tarafından özel bir gün kabul edil-

mesi ve şehitler için anma günleri düzenlenmesi için aldığı karar da sembolize edilerek *Tanin*'de yayınlanmıştır. Yine Ankara Hükümeti'nin barışı sağladıktan sonra, savaşın sonucunu sembolize eden, üzerinde harap bir kasaba, yıkık bir köprü ve Mustafa Kemal'in üniformalı bir resmi olan, hatıra pulu da bu kabil-den olarak gazetede yer almıştır.

Lozan Antlaşması'nı öven gazete, savaş sırasında Türklerin aleyhinde olan azınlıkların ikiyüzlü davranarak barışa sevindiklerini göstermek için ruhanî ayinler düzenlediğini, bu amaçla Türk yetkililere gönderdikleri kutlama tebriklerini sütunlarına yansıtmıştır. Ayrıca Lozan Antlaşması karşısında Fener Rum Patrikhanesi'nin kendi konumunu tespiti için antlaşma metni hakkında bir rapor hazırlattığını da okuyucularına duyurmuştur.

İşgal altındaki yerlerin tahliyesi hakkındaki haberler yoğun olarak *Tanin*'de yer almıştır. Lozan Antlaşması'nın mecliste onaylanmasının ardından tahliye başlayacağı için, Türk tarafının antlaşmanın onayını hiç vakit geçirmeden müttefik temsilcilerine ilettiğini ve Türkiye topraklarının tahliyesinin başladığını duyuran *Tanin*, tahliye tamamlanıp müttefik generallerinin İstanbul'u terk edişine kadar geçen süredeki bütün tahliye faaliyetlerini izleyerek günü gününe satırlarına taşımıştır.

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra *Tanin*'in en çok gündeme getirdiği konulardan biri de Boğazlar Meselesi'dir. Gazete, Boğazlarla ilgili olarak Türk tarafının istikrarlı davranmadığını ve diplomasiyi yeterince kullanmadığını dile getirerek Ankara Hükümetini eleştirmiştir. Gazeteye göre, eğer Türk tarafı diplomasiyi kullanabilseydi, Rusların Boğazlar konusunda kendilerini destekleme niyetinde olduğunu anlayabilirdi. Türk tarafı Rusya'nın desteğini almak yerine, onlardan erken davranarak ilgili protokolleri imzalamıştır.

Tanin, doğrudan yapamadığı eleştirilerini *Times*, *Morning Post*, *Daily Chronicle*, *Chicago Tribune*, *Lafayette*, *Maten*, *Garp Postası*, *Journal de Reyan*, *Elefteros Tipos*, *Daily Telegrph* ve *Mesacero* gibi yabancı gazetelerden yaptığı alıntılarla sürdürmüştür. Bu alıntılarla ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan kamuoyunun Lozan Antlaşması'yla ilgili düşünceleri de Türk kamuoyuna iletilmiştir.

Tanin, Venizelos'un İsmet Paşa'nın verdiği bir teminata dayanarak Yunanistan ve Türkiye'nin eski düşmanlıkları bırakarak iyi ilişkiler kuracağıyla

ilgili bir habere yer vermektedir. Bu teminatın ne olduğu konusunda herhangi bir bilgi vermeyen gazete, İsmet Paşa ile Venizelos arasında gizli bir uyuşmanın olduğu izlemini vermiştir.

Tanin'in Lozan Antlaşması'na yönelik olumlu eleştirileri de olmuştur: Kapitülasyonları kaldırması, dış borçlarını tasfiyesi ve kabotaj hakkı sağlaması Türkiye ekonomisi için olumlu ve geliştirici faktörler olarak değerlendirilmiştir. Yine bu antlaşmanın lehinde de aleyhinde de pek çok söz söylenebilecek önemli bir siyasî belge olduğu belirtilerek Sevr Antlaşması ile karşılaştırılmıştır. Anadolu'da millî hareket olmamış olsaydı, memleketin kaderinin Sevr ile belirlenmiş olacağını vurgulayan gazete, güney sınırları, Batı Trakya, Ege adaları ve Musul meselelerinde Lozan'daki murahhasları itham etmeyi doğru bulmamıştır. Gazeteye göre; önemli olan antlaşmasının hür ve bağımsız bir Türkiye temin edip etmediğidir. Antlaşma Türkiye'nin bağımsızlığını sağladığı için, antlaşmaya imza koyanları alkışlamak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Tanin gazetesinin Lozan Antlaşması'nın imzalanması ve tahliyenin tamamlanması sürecindeki tüm sayıları taranmış, referans gösterilen sayılar dipnotlarda gösterilmiştir.

